

MAREK PARCHEM, WARSZAWA

**JOZUE W QUMRAN – ZWOJE BIBLIJNE (4Q47-48,
XJOZUE), TEKST PARABIBLIJNY (4Q123),
WZMIANKI O OSOBIE JOZUEGO (CD 5,4; 1Q22 1,11;
4Q175 21) ORAZ APOKRYFICZNY CYKL JOZUEGO, TJ.
APOKRYF JOZUEGO (4Q378-379, 4Q522, 5Q9, MAS1L)**

Emanuel Tov w artykule poświęconym Księdze Jozuego zamieszczonym w *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls* stwierdza, że biorąc pod uwagę liczbę odnalezionych nad Morzem Martwym rękopisów tej księgi, to nie cieszyła się ona zbyt dużym zainteresowaniem członków społeczności qumrańskiej.¹ Rzeczywiście, zachowały się jedynie trzy kopie Księgi Jozuego, co przy porównaniu z ilością innych ksiąg biblijnych (np. Ps – 40; Pwt – 30; Iz – 21; Rdz – 19 lub 20; Wj – 17; Kpł – 15), stawia ją na stosunkowo dalekim miejscu w „rankingu” popularności w Qumran. Mając więc na uwadze takie kryterium, można stwierdzić, że E. Tov ma całkowitą rację. Należy jednak zauważyć, że o „popularności” Księgi Jozuego w Qumran nie świadczy jedynie liczba zachowanych kopii rękopisów biblijnych. Kilkakrotnie w zwojach qumrańskich pojawiają się wzmianki o osobie Jozuego, odnaleziono również tekst parabiblijny, a więc nawiązujący do księgi biblijnej, a co najważniejsze, zachowały się kopie dokumentu nazwanego *Apokryfem Jozuego*, który dotąd był nieznan. Można zatem przypuszczać, że Księga Jozuego cieszyła się dużą popularnością wśród członków społeczności qumrańskiej, skoro na jej podstawie powstał utwór, którego wartość polega na tym, że nawiązując do Księgi Jozuego komentuje ją i aktualizuje na wzór znanych i cennych utworów odnalezionych w Qumran, jakimi są peszery.

¹ Zob. E. T o v, *Joshua, Book of*, w: L. S c h i f f m a n, J. C. V a n d e r K a m (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. I, New York 2000, s. 431.

Rękopisy biblijnej Księgi Jozuego

Wśród zwojów odnalezionych na Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym zachowały się trzy fragmentaryczne rękopisy Księgi Jozuego, mianowicie dwa w grocie czwartej (4Q47, 4Q48) oraz jeden w miejscu, które nie zostało zidentyfikowane (XJosh).²

4Q47 (= 4QJosh^a) zachował się w 22 fragmentach.³ Rękopis został spisany pismem hasmonejskim i może być datowany na drugą połowę II w. lub pierwszą połowę I w. przed Chr. Kopia reprezentowana przez 4Q47 jest najstarszym zachowanym tekstem Księgi Jozuego.

Fragmentarycznie zachowany zwój 4Q47 zawiera następujące fragmenty biblijnej Księgi Jozuego:⁴

- kol. 1, frag. 1-2, linie 1-11 (= Joz 8,34-35; 5,1-7),
- kol. 2, frag. 3-8, linie 1-9 (= Joz 6,5-10),
- kol. 4, frag. 9, kol. i-12, linie 1-11 (= Joz 7,12-17),
- kol. 5, frag. 9, kol. ii, 13-16, linie 1-14 (= Joz 8,3-14.18?),
- frag. 17-18, linie 1-5 (= Joz 10,2-5),
- frag. 19-22, linie 1-6 (= Joz 10,8-11).

Przed odkryciem zwojów na Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym, tekst Księgi Jozuego był znany w wersji masoreckiej oraz w przekładzie LXX, który jest nieco krótszy od tekstu hebrajskiego. Generalnie uważa się, że obie wersje prezentują odmienne wersje tekstu Księgi Jozuego. Spośród tych dwóch recenzji starszą jest wersja reprezentowana przez grecki przekład LXX. Fragmentarycznie zachowany zwój 4Q47 niekiedy zgadza się z przekładem greckim, a w innych przypadkach z tekstem masoreckim. Zawartość 4Q47 wskazuje, że jego treść jest krótsza nawet od wersji greckiej, dlatego uważa się, że zwój z Qumran reprezentuje jeszcze inną – odmienną zarówno od LXX, jak i TM – wersję tekstu Księgi Jozuego, która jest najstarsza

² Zob. M.N. vander Meer, *Formation and Reformulation: The Redaction of the Book of Joshua in the Light of the Oldest Textual Witnesses*, VTSup 102, Leiden 2004, s. 93-105; P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, Seria Judaica i Hebraica 1, Poznań 2005, s. 359.

³ Tekst opublikował E. Ulrich, 47. *4QJosh a*, w: E. Ulrich, F.M. Crossin. (red.), *Qumran Cave 4, IX: Deuteronomy, Joshua, Judges, Kings*. DJD 14, Oxford 1995, s. 143-152 (+ pl. XXXII-XXXIV); zob. też tekst hebrajski: *4Q47 Joshua a (4QJoshua^a, 4QJosh^a)*, w: S. Pfann, M. Heiserin. (red.), *Biblical Dead Sea Scrolls*, Logos Bible Software, Lexham Press, Bellingham 2010.

⁴ Zob. *tamże*.

ze wszystkich dotychczas znanych. Innymi słowy, odkrycie zwoju qumrańskiego wskazuje, że tekst Księgi Jozuego istniał przynajmniej w kilku recenzjach, których świadkami są obecnie 4Q47, LXX i TM.

Najważniejszym zagadnieniem związanym z 4Q47 – pomijając drobniejsze różnice zachodzące w stosunku do LXX i TM – jest to, że zwój qumrański Księgi Jozuego prezentuje inną kolejność wydarzeń odnoszących się do początków obecności Izraelitów pod wodzą Jozuego w Ziemi Obiecanej. Według tekstu masoreckiego, po przekroczeniu Jordanu (Joz 3), Izraelici rozłożyli się obozem w Gilgal, gdzie Jozue dokonał obrzezania wszystkich mężczyzn, jak również obchodzą święto Paschy (Joz 4–5). Następnie Izraelici zdobywają Jerycho (Joz 6) oraz pokonują mieszkańców Aj (Joz 8,1-29). Po tych zwycięstwach Jozue udaje się na północ, w kierunku Sychem, i buduje ołtarz na górze Ebal, która znajduje się naprzeciw góry Garizim, po czym następuje czytanie Prawa (Joz 8,30-35). Po tym wydarzeniu Jozue wraca na południe i zawiera przymierze z Gibeonitami, którzy używając podstępny uniknęli zagłady z rąk Izraelitów (Joz 9). Intrygujące jest w opisie tych wydarzeń to, że Izraelici pod wodzą Jozuego opuszczają nowo wybudowany ołtarz, o którym nie wspomina się w późniejszej narracji biblijnej. Zamiast tego wiadomo, że w późniejszym okresie na górze Garizim swoje sanktuarium mieli Samarytanie.

Takiego postępowania Jozuego, które jest nieco dziwne i niezrozumiałe, nie ma w tekście qumrańskim Według 4Q47, Jozue zbudował pierwszy ołtarz nie na górze Ebal, ale w Gilgal, bezpośrednio po przekroczeniu Jordanu i przed rozpoczęciem zdobywania Kanaanu. Innymi słowy, Jozue zaraz po przejściu przez Jordan buduje ołtarz, co staje się wyrazem dziękczynienia za wypełnienie obietnic Boga w odniesieniu do Ziemi Obiecanej, a jednocześnie jest aktem uświęcenia ziemi, którą Izraelici obejmują w posiadanie. Warto zauważyć, że w przeciwieństwie do góry Ebal, o której nie mówi się nigdzie indziej jako o sanktuarium izraelskim, Gilgal przez długi czas odgrywało znaczną rolę w historii Izraela przed wzniesieniem sanktuarium w Szilo. Tutaj przybywa Samuel, by sprawować władzę sędziowską (1Sm 7,16). Właśnie w Gilgal, według 1Sm 11,14, Saul został ogłoszony królem. Dopiero po przeniesieniu Arki do Szilo, sanktuarium w Gilgal upada i staje się miejscem kultu bałwochwalczego, który potępiają Ozeasz (Oz 8,4; 9,15; 12,12) i Amos (Am 4,4; 5,5). Kolejność wydarzeń opisanych w 4Q47 potwierdza świadectwo żydowskiego historyka Józefa Flawiusza (I w. po Chr.), który stwierdza, że Jozue zbudował

wał pierwszy ołtarz w Ziemi Obiecanej bezpośrednio po przekroczeniu Jordanu (*Antiquitates*, 5,16-20). Zwój 4Q47 zawierający układ tekstu Księgi Jozuego różny od LXX i TM, wskazuje na proces jej formowania się jako księgi autorytatywnej w kilku etapach. Warto zwrócić uwagę, że ten proces był długotrwały i przez długi czas kilka odmiennych wersji istniało równocześnie, o czym świadczy fakt, że najstarszy tekst reprezentowany przez 4Q47 jest znany Józefowi Flawiuszowi. Wydaje się uzasadniona opinia, że zwój 4Q47 zachował pierwotną kolejność wydarzeń, która została zmieniona w tekście masoreckim z powodu polemik z Samarytanami. Warto zwrócić uwagę, że według Pwt 27,4 (tekst masorecki) Mojżesz rozkazał zbudować ołtarz na górze Ebal, podczas gdy w Pięcioksięgu Samarytańskim pojawia się góra Garizim. W świetle 4Q47 można wyodrębnić trzy etapy formowania się tekstu Księgi Jozuego. Według pierwotnej wersji, ołtarz został zbudowany w Gilgal bezpośrednio po przejściu Jordanu. W późniejszym czasie Samarytanie zmienili miejsce na górę Garizim w celu uprawomocnienia ich roszczeń do Ziemi Obiecanej. Natomiast w ostatnim etapie reprezentowanym przez tekst masorecki, kopista żydowski odrzucając roszczenia Samarytan wprowadził do tekstu zamiast góry Garizim informację o wybudowaniu ołtarza na górze Ebal, co z kolei uwiarygodniło żydowskie roszczenia do tej ziemi.⁵

4Q48 (= 4QJosh^b) zachował się w 5 fragmentach (istnieje jeszcze jeden dodatkowy fragment, ale jego identyfikacja jako należącego do

⁵ Zob. E. Ulrich, 47. *4QJosh a*, s. 145-146; tenże, *4QJoshua^a and Joshua's First Altar in the Promised Land*, w: G.J. Brooke, F. García Martínez (red.), *New Qumran Texts and Studies: Proceedings of the First Meeting of the International Organization for Qumran Studies*, Paris 1992, STDJ 15, Leiden 1994, s. 89-104; tenże, *The Bible in the Making: The Scriptures at Qumran*, w: tenże, *The Dead Sea Scrolls and the Origins of the Bible*, SSSRL, Grand Rapids-Cambridge-Leiden 1999, s. 27-28; tenże, *The Dead Sea Scrolls and the Hebrew Scriptural Texts*, w: J.H. Charlesworth, *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, t. I: *Scripture and the Scrolls*, Waco 2006, s. 86-87; A. Rofé, *The Editing of the Book of Joshua in the Light of 4QJosh^a*, w: G.J. Brooke, F. García Martínez (red.), *New Qumran Texts and Studies: Proceedings of the First Meeting of the International Organization for Qumran Studies*, Paris 1992, s. 73-80; E. Tov, *Joshua, Book of*, s. 432; A. Tronina, *Biblia w Qumran. Wprowadzenie w lekturę biblijnych rękopisów znad Morza Martwego*, BZ.TNT 8, Kraków 2001, s. 58-59; F. García Martínez, *The Dead Sea Scrolls and the Book of Joshua*, w: N. David, A. Lange (red.), *Qumran and the Bible: Studying the Jewish and Christian Scriptures in Light of the Dead Sea Scrolls*, CBET 57, Leuven 2010, s. 101-102; P.W. Flint, *The Dead Sea Scrolls*, Nashville 2013, s. 56-57.

tęgo zwoju jest wątpliwa).⁶ Rękopis został spisany pismem późnohasmonejskim i może być datowany na połowę I w. przed Chr.

Fragmentarycznie zachowany zwój 4Q48 zawiera następujące fragmenty biblijnej Księgi Jozuego:⁷

frag. 1: linie 1-2 (= Joz 2,11-12),

frag. 2-3: linie 1-9 (= Joz 3,15-4,3),

frag. 4: linie 1-9 (= Joz 17,1-5),

frag. 5: linie 1-10 (= Joz 17,11-15),

frag. 6: kol. 1, linie 1-5 (czytelna tylko jedna litera) oraz kol 2, linie 1-3 (czytelne jedno słowo, mianowicie „ziemia”).

Treść zwoju 4Q48 zgadza się zasadniczo z tekstem masoreckim Księgi Jozuego, przy czym w niektórych wypadkach tekst jest bardziej zbliżony do Septuaginty. Interesujący jest przypadek występujący w frag. 2-3, linii 2 (= Joz 3,15), gdzie tekst qumrański został poprawiony, mianowicie skryba dodaje słowo „pszenica”, co zgadza się z greckim tekstem LXX („dni żniw pszenicy”), a nie z tekstem masoreckim („dni żniw”).

4Q48 frag. 2-3, linie 1-2:

„¹ [nogi kapłanów] niosących arkę zanurzyły się przy brze[gu wó]d, a J[ordan...]

² w czasie dni żniw pszenicy”.

TM (Joz 3,15):

„i nogi kapłanów niosących arkę zanurzyły się przy brzegu wód, a Jordan wypełnił się po wszystkie brzegi swoje przez wszystkie dni żniw”.

LXX (Joz 3,15):

„i nogi kapłanów niosących arkę przymierza Pana zanurzyły się w części wody Jordanu,

a Jordan był wypełniony aż po brzegi jak w dni żniw pszenicy”.

⁶ Tekst opublikował E. Tov, 48. *4QJosh b*, w: E. Ulrich, F. M. Crossin. (red.), *Qumran Cave 4, LX: Deuteronomy, Joshua, Judges, Kings*, s. 153-160 (+ pl. XXXIV); zob. tenże, *4QJosh^b*, w: Z. J. Kaper (red.), *Intertestamental Essays in Honour of Józef Tadeusz Mik, Qumranica Mogilanensia 6*, Kraków 1992, s. 205-212.

⁷ Zob. tekst hebrajski: *4Q48 Joshua b (4QJoshua^b, 4QJosh^b)*, w: S. Pfann, M. Heiser in. (red), *Biblical Dead Sea Scrolls*.

XJosh (= XJozue) zachował się w dwóch fragmentach.⁸ Nie jest znane miejsce odnalezienia tego rękopisu, wiadomo jedynie, że w 1998 r. został on nabyty przez prywatnego kolekcjonera. Wydawca tego tekstu, J. Charlesworth, datuje manuskrypt na I w. po Chr. i uważa, że może pochodzić z czwartej groty w Qumran.

Zawartość manuskryptu obejmuje fragmenty dwóch kolumn tekstu, które odpowiadają Joz 1-2:⁹

kol. 1, linie 1-9 (= Joz 1,9-12)

kol. 2, linie 7-9 (= Joz 2,4-5).

Tekst parabiblijny (4Q123)

4Q123 (= 4QpaleoParaJosh) zachował się w czterech fragmentach.¹⁰ Niestety, tekst przetrwał w bardzo złym stanie, ponieważ czytelnym jest zaledwie kilka słów i wyrażeń, natomiast resztę stanowią pojedyncze litery. Dokument jest datowany na drugą połowę I w. przed Chr. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że 4Q123 został spisany pismem starohebrajskim.

Treść zwoju 4Q123 przedstawia się następująco:¹¹

Frag. 1, linie 1-6:

¹ [...]m.... [...

² [...]hm i pastwisk[a]?...

³ [...]dh i mn[...]

⁴ [...]s [i] pastwiska [...]

⁵ [Kir]jat [ ]Arba '[...]

⁶ [...]jh [...].[...]"

Frag. 2, linie 1-4:

¹ [...]wh przez rękę Mojżesza, sługę [...]

² [...]m i pastwisk ich [...]

³ [...]gim h..th [...]

⁸ Tekst opublikował: J. Charlesworth, *J. XJoshua*, w: tenże i in. (red.), *Miscellaneous Texts from the Judaean Desert*, DJD 38, Oxford 2000, s. 231-239 (+ pl. XXXVI).

⁹ Zob. tekst hebrajski: *XJoshua*, w: S. Pfann, M. Heiser i in. (red.), *Biblical Dead Sea Scrolls*.

¹⁰ Tekst opublikował: E. Ulrich, *123. 4QpaleoParaJoshua*, w: P.W. Skehan, E. Ulrich, J.E. Sanders on (red.), *Qumran Cave 4, IV: Palaeo-Hebrew and Greek Biblical Manuscripts*, DJD 9, Oxford 1992, s. 201-203 (+ pl. XLVI).

¹¹ Zob. tekst hebrajski: *4Q123 paleoParaphrase of Joshua (4QParaphrase of Joshua, 4QpaleoParaJosh)*, w: S. Pfann, M. Heiser i in. (red.), *Biblical Dead Sea Scrolls*.

⁴ [...]h [...]“

Frag. 3, linie 1-2:

„¹ [...]t m [...

² [...]miasta 'r[...]”

Frag. 4, linie 1-2:

„¹ [i pastw]iska jej 't[...

² [...]‘[...].[...] w[...]”

W tych fragmentach pojawia się aż cztery razy słowo מנרש „pastwisko”, które oznacza teren należący do miasta, ale położony poza jego murami, a więc ziemię przeznaczoną do wypasania bydła czy owiec (od נרש, piel participium, „wypędzić”). Poza tym, czytelna jest nazwa ארבע ית [קר], [Kir]jat-Arba oraz termin ערים „miasta” (liczba mnoga od עיר). Na szczególną uwagę zasługuje zwrot ביד משה עבר „przez rękę Mojżesza, służyć...”.

Zachowane słowa mogą wskazywać na związek z Joz 21, ale treść 4Q123 nie jest identyczna z tekstem biblijnym. W Joz 21 występuje aż 56 razy termin מנרש „pastwisko”, zaś w Joz 21,11 pojawia się nazwa Kirjat-Arba. W Joz 21,2 pojawia się wyrażenie „przez rękę Mojżesza”, chociaż w nieco innej formie niż w tekście qumrańskim. W 4Q123 to wyrażenie jest poprzedzone uszkodzonym słowem [יה...], które mogłoby zostać uzupełnione jako [יה], „JHWH”, natomiast po imieniu własnym „Mojżesz” pojawia się słowo עבר „sługa”, którego nie ma w tekście biblijnym: „I powiedzieli do nich w Szilo, w ziemi Kanaan, mówiąc: JHWH rozkazał przez rękę Mojżesza [ביד משה] dać nam miasta, aby zamieszkać (w nich) i pastwiska ich dla bydła naszego” (Joz 21,2). Mając na uwadze powyższe różnice, trudno jednoznacznie stwierdzić, czy dokument 4Q123 jest rękopiśmieniem biblijnym zawierającym odmienną od masoreckiej wersję tekstu, czy też stanowi on tekst parabiblijny, a więc nawiązujący jedynie do tekstu biblijnego, ale nie identyczny z nim.¹² Warto zwrócić uwagę,

¹² Różne opinie dotyczące charakteru 4Q123 prezentują m. in. E. Ulrich, 123. *4QPara-Joshua*, s. 201; tenże, *The Bible In the Making: The Scriptures at Qumran*, s. 28; F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar (red.), *The Dead Sea Scrolls Study Edition*, t. I, Leiden 1999, s. 294; M.N. van der Meer, *Formation and Reformulation*, s. 106-107; D. Dimant, *Old Testament Pseudepigrapha at Qumran*, w: J.H. Charlesworth, *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, t. II: *The Dead Sea Scrolls and the Qumran Community*, Waco 2006, s. 454; E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*,

że zwój 4Q123 jest zapisany pismem starohebrajskim, co jest niezwykle w odniesieniu do tekstu parabiblijnego, natomiast staje się częstą praktyką stosowaną w Qumran odnośnie do zwójów biblijnych.

Wzmianki o osobie Jozuego

W zwojach odkrytych na Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym kilkakrotnie pojawiają się wzmianki o osobie Jozuego, mianowicie w *Dokumencie Damasceńskim* (CD 5,4), dokumencie noszącym tytuł *Słowa Mojżesza* (1Q22 kol. 1, linia 12) oraz w *Testimoniach* (4Q175 linia 21).¹³

CD 5,4. W *Dokumencie Damasceńskim* osoba Jozuego jest wspomniana w CD 5,4 w kontekście przepisu zabraniającego królowi mieć więcej niż jedną żonę. Autor dokumentu cytuje Pwt 17,17, a następnie stwierdza, że ta regulacja prawna nie dotyczyła Dawida, ponieważ za jego czasów Księga Prawa była ukryta i król nie znał jej treści.

Tekst CD 5,1-5 przedstawia się następująco:¹⁴ „ (...) I odnośnie księcia jest napisane: ² «Nie powinien mnożyć sobie żon». Lecz Dawid nie czytał zapieczętowanej Księgi Prawa, która ³ była w arce, ponieważ nie była otwierana w Izraelu od dnia śmierci Eleazara, ⁴ i Jozuego, i starszych. Ponieważ (ich następcy) służyli Asztoret, dlatego zostało ukryte ⁵ objawienie aż do powstania Sadoka”.

Nieco dziwny jest fakt, że w CD 5,4 imię Jozuego jest powtórzone, przy czym w pierwszym przypadku imię to pojawia się w pisowni ze spółgłoską *h* oraz spółgłoską *w* zapisaną nad wyrazem, natomiast w drugim bez litery *h*, tj. יוֹזֻעַ וְיֹזֻעַ. Trudno stwierdzić powód takiego powtórzenia, być może kopista zamierzał drugim zapisem zastąpić pierwszy.¹⁵

w: t e n z e, *Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran: Collected Essays*, TSAJ 121, Tübingen 2008, s. 88.

¹³ Zob. M.G. A b e g g i in. (red.), *The Dead Sea Scrolls Concordance*, t. 1: *The Non-Biblical Texts from Qumran*, cz. I, Leiden-Boston 2003, s. 331.

¹⁴ Zob. tekst hebrajski i tłumaczenie angielskie: J.M. B a u m g a r t e n, D.R. S c h w a r t z, *Damascus Document (CD)*, w: J.H. C h a r l e s w o r t h i in. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTS DSSP, t. 2: *Damascus Document, War Scroll, and Related Documents*, Tübingen-Louisville 1995, s. 20-21; por. tłumaczenie polskie w: W. T y l o c h, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, Warszawa 1997, s. 199-200; P. M u c h o w s k i, *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran, Wadi Murabba'at, Masada, Nachal Chewer*, BZ.TNT 5, Kraków 2000, s. 202.

¹⁵ Zob. J.M. B a u m g a r t e n, D.R. S c h w a r t z, *Damascus Document (CD)*, s. 21.

Interpretacja tego fragmentu sprawia uczonym wiele trudności, ale traktując termin גללה, „objawienie” jako synonim תורה, „Prawa”, tj. Pięcioksięgu, myśl autora jest taka, że Księga Prawa po śmierci Eleazara, Jozuego i starszych została ukryta, ponieważ Izrael w późniejszych czasach uprawiał bałwochwalstwo, natomiast zostanie ona ponownie ujawniona z nastaniem Sadoka, kapłana z czasów Dawida.¹⁶

1Q22 kol. 1, linia 11. Dokument noszący tytuł *Słowa Mojżesza* (1Q22) jest ujęty w formę przemowy Mojżesza wygłoszonej na górze Nebo, w której przekazuje Izraelowi nakazy Boga. Mojżesz otrzymuje objawienie, w którym Bóg nakazuje mu ogłosić Izraelitom słowa Prawa przekazane na Synaju i podać ich wyjaśnienie. W trakcie objawienia Bóg zapowiada Mojżeszowi, że nastąpi okres odstępstwa, w którym Izraelici będą łamać przykazania Prawa, za co osiągnie ich kara. Po otrzymaniu objawienia Mojżesz przywołuje Eleazara i Jozuego, zwracając się następnie do całego Izraela.¹⁷

Treść 1Q22 kol. 1, linie 11-12 przedstawia się następująco:¹⁸ „11 (...) I przywołał Mojżesz Eleazara, syna ¹² [Aarona,] i Jozu[ego, syna Nuna, i powiedział do] nich: Wypowiedzcie [wszystkie słowa Prawa, aż do] ostatniego! (...)”.

Imię Jozuego nie zachowało się w całości, ale zaproponowana rekonstrukcja jest pewna: וְיִשְׁרָאֵל בֶּן יוֹזֵעַ – „i Jozu[ego, syna Nuna”. Autor tego dokumentu ukazuje Eleazara i Jozuego towarzyszących Mojżeszowi jako pośredników między nim a całym Izraelem, co nawiązuje do tradycji biblijnej (zob. 27,18-23; 32,28; Pwt 31,7.14) oraz pojawia się wyraźnie w apokryficznym *Testamencie Mojżesza* mającym formę przemowy Mojżesza skierowanej do Jozuego, która została wygłoszona tuż przed jego śmiercią i wejściem do ziemi Kanaanu.¹⁹ Prze-

¹⁶ Zob. L.H. Schiffman, *The Halakhah at Qumran*, SJLA 16, Leiden 1975, s. 29-31; B.Z. Wacholder, *The „Sealed” Torah versus the „Revealed Torah: An Exegesis of Damascus Covenant V 1-6 and Jeremiah 32:10-14*, RQ 12/1986, s. 351-368; tenże, *The New Damascus Document. The Midrash on the Eschatological Torah of the Dead Sea Scrolls: Reconstruction, Translation and Commentary*, STDJ 56, Leiden 2007, s. 191-194; A. Tronina, *Jozue – Jezus. Biblijna typologia zbawiciela*, VV 1/2002, s. 48; zob. też W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, s. 199-200;

¹⁷ Tekst opublikował: J.T. Milik, 22. *Dires de Moïse*, w: D. Barthélemy, J.T. Milik (red.), *Qumran Cave I*, DJD 1, Oxford 1955, s. 91-97 (+ pl. XVIII-XIX); zob. też P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 274-275.

¹⁸ Zob. J.T. Milik, 22. *Dires de Moïse*, s. 92; por. tłumaczenie polskie w: P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego*, s. 20.

¹⁹ Zob. D.K. Falk, *Moses, Texts of*, w: L. Schiffman, J.C. Vanderkam (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. I, s. 578; na temat *Testamentu Mojżesza*, zob. M. Par-

mówienie Mojżesza obejmuje dzieje Izraela, od zajęcia Ziemi Obiecanej aż po czasy ostateczne.

4Q175 linia 21. Dokument noszący tytuł *Testimonia* jest zestawieniem cytatów biblijnych oraz komentarza autora qumrańskiego, w którym aktualizuje treści biblijne do czasów sobie współczesnych. Dwa pierwsze cytaty z Księgi Powtórzonego Prawa dotyczą obietnicy Boga o wzbudzeniu proroka takiego, jak Mojżesz (Pwt 5,28-29; 18,18-19), trzeci cytat pochodzi z Księgi Liczb i odnosi się do prorocstwa Balaama (Lb 24,15-17), czwarty z Pwt 33,8-11 zawiera pochwałę Lewiego. Ostatni z cytatów pochodzi z Księgi Jozuego i zawiera klątwę wobec tych, którzy odbudują Jerycho (Joz 6,26). Cytat z Joz 6,26 jest połączony z cytatem utworu noszącego tytuł *Apokryf Jozuego* (4Q379 frag. 22, kol. 2, linie 7-15).²⁰

Treść 4Q175 linie 21-23 przedstawia się następująco:²¹ „²¹ W czasie, gdy **Jozue** skończył wysławiać i dziękować swoimi psalmami, ²² i powiedział: «Niech będzie przeklęty człowiek, który odbuduje to miasto! Na swoim pierworodnym ²³ założy je i na swoim najmłodszym wzniesie jego bramy!» (...)”.

Cytat z *Apokryfu Jozuego* (4Q379 frag. 22, kol. 2, linie 7-15), który następuje w dalszej części tego tekstu 4Q175 (linie 21-30) jest równocześnie komentarzem do cytatu z biblijnej Księgi Jozuego mówiącym o przekleństwie skierowanym przeciwko temu, kto odbuduje Jerycho (Joz 6,26).²² Niektórzy uczeni uważają, że cytowanie *Apokryfu Jozuego* razem z tekstami biblijnymi (Pwt, Lb, Joz) może wskazywać

chem, *Testament Mojżesza. Wprowadzenie, tłumaczenie i noty*, w: tenże (red.), *Pisma apokaliptyczne i testamenty*, Apokryfy Starego Testamentu 2, Kraków-Mogilany 2010, s. 310-311.

²⁰ Tekst opublikował: J.M. Allegro, 175. *Testimonia*, w: tenże, *Qumran Cave 4. I (4Q158-4Q186)*, DJD 5, Oxford 1968, s. 57-60 (+ pl. XXI); F.M. Cross, *Testimonia (4Q175 = 4QTestim)*, w: J.H. Charlesworth (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTSDSSP, t. 6B: *Pesharim, Other Commentaries, and Related Documents*, Tübingen-Louisville 2002, s. 308-327; zob. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 141-142.

²¹ Zob. tekst hebrajski w: D.W. Parry, E. Tov (red.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, cz. 2: *Exegetical Texts*, Leiden 2004, s. 136-137 (reprint publikacji J.M. Allegro w DJD 5); por. tłumaczenie polskie w: W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, s. 355; P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego*, s. 123; treść cytatu z *Apokryfu Jozuego* (4Q379), który następuje po cytacie biblijnym (Joz 6,26), zostanie omówiony poniżej, w następnym punkcie niniejszego artykułu.

²² Zob. G.J. Brooke, *Exegesis at Qumran: 4QFlorilegium in its Jewish Context*, JSOTSup 29, Sheffield 1985, s. 310-313; A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, JAJSup 5, Göttingen 2011, s. 29-30.

na autorytatywny status tego dokumentu w Qumran i traktowanie go na równi z innymi księgami biblijnymi, zwłaszcza Pięcioksięgiem,²³ jednak ze względu na brak innych dowodów potwierdzających taką sugestię, trudno jednoznacznie stwierdzić, czy rzeczywiście tak było. Podczas gdy zdecydowana większość uczonych uważa, że tekst w 4Q175 linie 21-30 jest cytatem pochodzącym z *Apokryfu Jozuego* (4Q379), to H. Eshel wysunął sugestię, że było odwrotnie, mianowicie tekst w 4Q175 linie 21-30 powstał w tym celu, aby włączyć go do 4QTestimoniów, a dopiero później został on dodany do *Apokryfu Jozuego*, co spotkało się ze sprzeciwem wielu uczonych.²⁴

Apokryf Jozuego (lub cykl Jozuego)

Do dokumentu noszącego tytuł *Apokryf Jozuego*, który nie był znany przed odkryciem zwojów na Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym, należy pięć zwojów zachowanych fragmentarycznie, mianowicie cztery pochodzące z Qumran (4Q378, 4Q379; 4Q522, 5Q9) oraz jeden odnaleziony na Masadzie (Mas11). Trudno w sposób jednoznaczny stwierdzić, czy wszystkie one należą do tej samej kompozycji, która jest określana jako *Apokryf Jozuego*, czy też reprezentują różne dokumenty, to jednak bez względu na ich identyfikację, można z całą pewnością mówić o istnieniu w Qumran tzw. cyklu Jozuego, a więc zbioru dokumentów, które nawiązują do biblijnej Księgi Jozuego i zawierają tradycje związane z osobą Jozuego.²⁵ Ponieważ

²³ Tak uważają, m.in. C. Newsom, *The Psalm of Joshua from Qumran Cave 4*, JJS 39/1988, s. 59; A. Steudel, *Der Midrasch zur Eschatologie aus der Qumrangemeinde (4QMidrEschat^a)*: *Materielle Rekonstruktion, Textbestand, Gattung und traditionsgeschichtliche Einordnung des durch 4Q174 („Florilegium“) und 4Q177 („Catena A“) repräsentierten Werkes aus den Qumranfunden*, STDJ 13, Leiden 1994, s. 180; G.J. Brooke, *Thematic Commentaries on Prophetic Scriptures*, w: M. Henze (red.), *Biblical Interpretation at Qumran*, SDSSRL, Grand Rapids-Cambridge 2005, s. 139; F. García Martínez, *The Dead Sea Scrolls and the Book of Joshua*, s. 106.

²⁴ Zob. H. Eshel, *The Historical Background of the Peshar – Interpreting Joshua's Curse on the Rebuilder of Jericho*, RQ 15/1991-1992, s. 412; tenże, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, SDSSRL, Grand Rapids-Cambridge 2008, s. 83; zob. krytykę stanowiska H. Eshela: T.H. Lim, *The Psalms of Joshua (4Q379 fr. 22 col. 2): A Reconsideration of Its Text*, JJS 44/1993, s. 309; E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 89-90; D. Dimant, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, w: S.M. Paulin (red.), *Emanuel: Studies in Hebrew Bible, Septuagint, and Dead Sea Scrolls in Honor of Emanuel Tov*, VTSup 94, Leiden 2003, s. 182.

²⁵ Zob. E. Qimron, *Concerning „Joshua Cycles“ from Qumran*, Tarbiz 63/1994, s. 503-508 (w języku hebrajskim, angielskie podsumowanie); E. Tov, *Joshua, Book of*, s. 433.

zachowany tekst tych dokumentów nawiązuje do biblijnej Księgi Jozuego, ale jednocześnie zawiera wiele nowego materiału, *Apokryf Jozuego* należy do kategorii pism określanych jako „Przepracowana Biblia / przeredagowana Biblia” (ang. *Rewritten Bible*),²⁶ podobnie jak inne dokumenty z Qumran, m.in. *Przeredagowany Pięcioksiąg* (4Q158, 4Q364-4Q367), *Apokryf do Księgi Rodzaju* (1QaoGen), czy *Księga Jubileuszów* (Jub; poświadczona przez kilkanaście kopii zwojów w Qumran).²⁷

Dwa zwoje, mianowicie 4Q378 i 4Q379 zasługują na szczególną uwagę, gdyż zawierają one oprócz wzmianek o wydarzeniach opisywanych w Księdze Jozuego, również mowy, błogosławieństwa oraz modlitwy Jozuego, których brakuje w księdze biblijnej, które są wzorowane na mowach Jozuego (Joz 1; 23-24) oraz Mojżesza (Pwt 28-31). Te dwa zwoje były dawniej nazywane *Psalmami Jozuego*, co wywodzi się z 4Q175, gdzie cytuje się 4Q379, zaś pierwsze słowa brzmią: „W czasie, gdy Jozue skończył wysławiać i dziękować swoimi psalmami” (4Q175 linia 21).

4Q378 (= 4QApokryf Jozuego a) zachował się w 29 fragmentach.²⁸ Dokument został spisany pismem herodiańskim i jest datowany na koniec I w. przed Chr. lub początek I w. po Chr. Większość fragmentów tego zwoju zachowała się w bardzo fragmentarycznym stanie, gdzie czytelne są jedynie pojedyncze słowa lub litery. W nieco lepszym stanie – chociaż też bardzo fragmentarycznym – zachowało się dziewięć fragmentów: frag. 3 kol. 1, frag. 3 kol. 2 + frag. 4, frag. 6 kol. 1 i kol. 2, frag. 11, frag. 14, frag. 22 kol. 1, frag. 26. Wydaje się, że 4Q378 w pierwotnej wersji przedstawiał wczesne lata działalności oraz kariery Jozuego, o czym może świadczyć wzmianka o żałobie po

²⁶ Kompleksową analizę wszystkich dokumentów należących do *Apokryfu Jozuego*, zob. A. Feldman, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran. Texts, Translations, and Commentary*, BZAW 438, Berlin-Boston 2014.

²⁷ Na temat takich dokumentów, zob. P.S. Alexander, *Retelling the Old Testament*, w: D.A. Carson, H.G.M. Williamson (red.), *It Is Written: Scripture Citing Scripture. Essays in Honour of Barnabas Lindars*, Cambridge 1988, s. 99-121; G.J. Brooke, *Rewritten Bible*, w: L. Schiffman, J.C. VanderKam (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. II, s. 777-781; M. Bernstein, *Rewritten Bible: A Generic Category which has Outlived Its Usefulness?* Textus 22/2005, s. 169-196; S.W. Crawford, *Rewriting Scripture in Second Temple Times*, SDSSRL, Grand Rapids-Cambridge 2008, s. 1-18.

²⁸ Tekst został opublikowany w: C. Newsom, 378. *4QApocryphon of Joshua (a)*, w: G.J. Brooke i in. (red.), *Qumran Cave 4, XVII: Parabiblical Texts*, cz. 3, DJD 22, Oxford 1996, s. 241-262 (+ pl. XVII-XX).

śmierci Mojżesza (frag. 14) i opis objęcia przywództwa nad Izraelem przez Jozuego (frag. 3; = Joz 1). Kolejne fragmenty najprawdopodobniej zawierają przemówienia Jozuego do ludu (por. Joz 18-21), jak również opis Ziemi Obiecanej (frag. 11).²⁹

Frag. 14, linie 1-5:

- „¹ [...] i opłakiwali synowie [Izraela Mojżesza na równinach Moabu]
² [nad Jordanem, blisko] Jerycha, w Bet Jeszimot [...]
³ [i zakończyli dni opłakiwania i] żałoby po Mojżeszu, i synowie Iz[raela...]
⁴ [...k]tóre zawarł JHWH z [...]
⁵ [...st]rach przed tobą i lęk przed tobą [...]”

Należy przypuszczać, że frag. 14 reprezentuje początek *Apokryfu Jozuego*, ponieważ zawiera wzmiankę o żałobie Izraelitów po śmierci Mojżesza. Treść znajdująca się w liniach 1-3 jest oparta na dwóch tekstach biblijnych, tj. Pwt 34,8 oraz Lb 33,48-49. Według Pwt 34,8: „I opłakiwali synowie Izraela Mojżesza na równinach Moabu przez trzydzieści dni. I zakończyli dni opłakiwania i żałoby po Mojżeszu”. W Lb 33,48-49 jest mowa o ostatnim postoju Izraelitów przed przejściem przez Jordan, które miało miejsce między Bet-Jeszimot i Abel-Szittim: „I wyruszyli z gór Abarim, i rozbili obóz na równinach Moabu nad Jordanem, naprzeciw Jerycha. I rozbili obóz nad Jordanem, między Bet-Jeszimot i Abel-Szittim, na równinach Moabu”. Wzmianka o przymierzu, które zawarł JHWH z Izraelem (linia 4) jest motywem własnym *Apokryfu Jozuego*, ponieważ nie pojawia się ona ani w końcowej części Księgi Powtórzonego Prawa, ani też w początkowych rozdziałach Księgi Jozuego. Po informacji o przymierzu zachowały się słowa mówiące o „strachu” i „lęku”, co mogło stanowić opis przygotowania się Izraelitów do wejścia do Ziemi Obiecanej oraz nawiązania do przymierza z Bogiem, który obiecał, że wszyscy mieszkańcy Kanaanu będą drżeć ze strachu na samą wieść o pojawieniu się Izraelitów. W Pwt 2,25 Bóg przemawia w następujący sposób: „Dzisiejszego dnia zaczne szerzyć przerażenie przed tobą i lęk przed tobą

²⁹ Zob. tenże, 4Q378 and 4Q379: *An Apocryphon of Joshua*, w: H.-J. Fabry i in. (red.), *Qumranstudien: Vorträge und Beiträge der Teilnehmer des Qumranseminars auf dem internationalen Treffen der Society of Biblical Literature, Münster, 25.-26. Juli 1993, Festschrift für H.-P. Müller*, Schriften des Institutum Judaicum Delitzschianum 4, Göttingen 1996, s. 35-36; A. Feldman, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran*, s. 23-73; E. Tov, *Joshua, Book of*, s. 433.

wśród narodów pod całymi niebiosami, które usłyszą o tobie, i będą drzeć i bać się przed tobą”.

Frag. 3, kol. 1, linie 1-15:

- „¹ [...] aby uczynić ich nieczystymi i [...] ich
² [...] jcowie twoi synom ich
³ [...] znajdą cię liczne kłopoty i wszystko
⁴ [...] człowiek Boga
⁵ [...] od ciebie i staniesz się pożywieniem
⁶ [...] od krańca z]iemii i aż po kraniec, i sprawi, że będziesz się tułać
⁷ [...] i aż po zniszczenie, i aż po sprzeniewierzenie
⁸ [...] JHW]H, Boga twojego, przychodzą na ciebie
⁹ [...] wszystkie narody, które
¹⁰ [...] tak] jak uczyniłeś
¹¹ [...] którzy panowali nad tobą
¹² [...] jh
¹³ [...] Bóg] twój, aby być dla niego
¹⁴ [...] św]t lm‘[...]
¹⁵ [...] ‘h[...]”

Fragment 3 kol. 1 zawiera wiele reminiscencji z Księgi Powtórzonego Prawa: linia 2 (Pwt 7,3-4), linia 3 (Pwt 31,17), linia 4 (33,1), linia 5 (Pwt 28,26), linia 6 (Pwt 28,64), linia 8 (Pwt 28,15), linia 11 (15,6), linia 13 (Pwt 7,6; 14,2). Trudno jednoznacznie stwierdzić, kto jest przemawiającym w tym fragmencie tekstu. Mając na uwadze kontekst, mianowicie fakt, że w frag. 14 znajduje się opis żałoby po śmierci Mojżesza, a w kolumnie drugiej (frag. 3, kol. 2) jest mowa o przejęciu przywództwa nad Izraelem przez Jozuego, można przypuszczać, że kol. 1 zawiera mowę Jozuego skierowaną do ludu wybranego, która jest wzorowana na przemówieniach Mojżesza znajdujących się w Księdze Powtórzonego Prawa. Jak zauważa C. Newsom, na takie rozumienie wskazuje wyrażenie אִישׁ הָאֱלֹהִים „człowiek Boga” (linia 4) mogącym być tytułem, którym Jozue obdarza Mojżesza (zob. Pwt 33,1; Joz 14,6).³⁰

Frag. 3, kol. 2 + frag. 4, linie 3-12:

- „³ i wyprowadził [...]

³⁰ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 39-40.

⁴ i teraz dzisiaj [...]

⁵ i słuchaliśmy Mojżesza [...]

⁶ człowiek prawy i wielki [... książęta]

⁷ setek, książęta pięć[ćdziesiątek ...]

⁸ i do dowódców [...]

⁹ słyszy, i nie[...]

¹⁰ i nie bój się, bądź silny i od[ważny, bo] dasz jako dziedzictwo [temu ludowi... i nie]

¹¹ zawiedzie cię, i nie opuści [cię ... Niech] ręce twoje będą silne [...]

¹² aby wyruszył na [czele ludu...]"

Zachowane słowa i zwroty znajdujące się w frag. 3 kol. 2 + frag 4 wskazują, że tekst zawiera opis objęcia przywództwa nad Izraelem przez Jozuego. Choć trudno jednoznacznie stwierdzić, kto jest przemawiającym w poszczególnych liniach tego tekstu, to jednak można przypuszczać, że chodzi o rozmowę prowadzoną przez Jozuego z całym ludem, która jest wzorowana na rozmowie Jozuego z plemionami zajordańskimi w Joz 1,10-15.

Wyrażenie „i wyprowadził” (linia 3) najprawdopodobniej odnosi się do wyprowadzenia przez Boga ludu Izraela z niewoli egipskiej (zob. Pwt 4,20). Tekst w linii 5 nawiązuje do Joz 1,17: „Tak jak słuchaliśmy we wszystkim Mojżesza, tak będziemy słuchać ciebie. Tylko niech będzie JHWH, Bóg twój, z tobą, jak był z Mojżeszem”. W Księdze Jozuego są to słowa, którymi plemiona zajordańskie odpowiadają Jozuemu zapewniając go o swojej lojalności i posłuszeństwie w trakcie zdobywania ziemi Kanaan. Wzmianka o przywódcach (linie 6-8) określonych jako שרים „książęta”, „przywódcy”, „naczelnicy” oraz שומרים „dowódcy”, „zwierzchnicy” (linie 6-8) nawiązuje do terminologii użytej w odniesieniu do organizacji społeczności Izraela w Wj 18,13-27 oraz Pwt 1,15. Konstrukcja wyrażenia „i do dowódców” (ולשומרים, linia 8) przywołuje na myśl tekst w Joz 23,2, gdzie Jozue zwraca się do wszystkich przywódców Izraela: „I zawołał Jozue do całego Izraela, do starszych jego, i do przywódców jego, i do sędziów jego, i do dowódców jego [ולשומריין] ...” (zob. też Joz 24,1). Jak przypuszcza C. Newsom, to wyrażenie wskazuje na zmianę mówcy w całym tym fragmencie tekstu, mianowicie wcześniej był to lud Izraela, natomiast teraz przemawiającym jest Jozue. Jeśli ta sugestia jest słuszna, to tekst znajdujący się w następnych liniach stanowiłby przemówienie Jozuego, w którym wykorzystuje słowa skierowane

do niego przez Mojżesza (Pwt 31,7-8) oraz przez Boga (Joz 1,6-9).³¹ Treść linii 10-11 stanowi reminiscencję dwóch tekstów biblijnych. W Pwt 31,7-8 do Jozuego zwraca się Mojżesz: „I zawołał Mojżesz do Jozuego, i powiedział do niego na oczach całego Izraela: Bądź silny i odważny, bo ty wejdiesz z tym narodem do ziemi, którą przysiągł JHWH ich ojcom, aby dać im, i ty dasz ją jako dziedzictwo im. I sam JHWH, który pójdzie przed tobą, On będzie z tobą, nie opuści cię i nie porzuci. Nie lękaj się i nie bój się!” W Joz 1,6-7.9 do Jozuego zwraca się Bóg: „Bądź silny i odważny, bo ty dasz jako dziedzictwo temu ludowi ziemię, którą przysiągłem ich ojcom, aby dać im. Tylko bądź silny i odważny bardzo, aby przestrzegać, aby czynić według całego Prawa, które nakazał ci Mojżesz, sługa mój (...). Czy nie nakazałem ci? Bądź silny i odważny, nie lękaj się i nie bój się, ponieważ z tobą jest JHWH, Bóg twój, wszędzie, gdzie pójdiesz”. W obu tych tekstach występują wyrażenia ואל תחח, „i nie bój się” (linia 10; Pwt 31,8; Joz 1,8) oraz חזק ואמץ, „bądź silny i odważny” (linia 10; Pwt 31,7; Joz 1,6.7). Wyrażenie [לפני העם...] „aby wyruszyć na [czele ludu...]” pojawia się w Pwt 10,11: „I powiedział JHWH do mnie: Wstań, idź, aby wyruszyć na czele ludu, i pójdziecie, i weźmiecie w posiadanie ziemię, którą przysiągłem ich ojcom, aby dać im”.

Frag. 6, kol. 1, linie 3-8:

³ [...]h ponieważ b'sh[...]

⁴ [...]’ modlitwa za nasze grzechy

⁵ [...]l]m nie bądźcie podobni do moich braci, którzy zesłi

⁶ [...na] wieki jego czyny, ponieważ na wieki

⁷ [...] twoja wina. Biada, bracia moi, wam

⁸ [...] d[...mh] i jak ojciec do swego syna będzie mówić”.

Frag. 6, kol. 2, linie 1-9:

¹ [...] wypróbował mnie i dał mi[...]

² aby stać przed obliczem Boga i przed obliczem [...]

³ serce moje, ponieważ Bóg wypróbowuje m[...]

⁴ wypróbował. Biada mi w[...]

⁵ ponad głowami [naszymi...]

⁶ Poznaliśmy i powiedzieliśmy [...]

⁷ przeciw tobie, o Panie, wb[...]

³¹ Zob. *tamże*, s. 42.

⁸ i nie ..... [...tak] jak uczyniłeś

⁹ [...]I[...]I[...]"

Treść dwóch kolumn zachowanego fragmentarycznie tekstu w frag. 6 stanowi prawdopodobnie jedną przemowę, na co wskazuje podobieństwo tematyki, mianowicie grzech, wina, wypróbowywanie, upomnienie i ostrzeżenie. W obu kolumnach tekstu pojawia się słowo „Biada!” (הוי w kol. 1, linii 7; ארי w kol. 2, linii 4).

Nasuwa się trudność w odniesieniu do identyfikacji osoby mówiącej, jak również okazji wygłoszenia tej przemowy. E. Tov sugeruje, że w tym fragmencie został opisany incydent związany z Akanem (Joz 7).³² Rzeczywiście, w Księdze Jozuego motyw grzechu pojawia się wyraźnie w opisie wydarzenia odnoszącego się do przestępstwa Akana, który przywłaszczył sobie przedmioty obłożone klątwą i został stracony wraz z rodziną (= Joz 7). Wydaje się jednak, że jak wskazuje C. Newsom, tekst frag. 6 *Apokryfu Jozuego* nie nawiązuje do tego zdarzenia, ale stanowi upominającą i ostrzegającą mowę Jozuego, w której nawiązuje do buntów i nieposłuszeństwa Izraelitów podczas wędrówki przez pustynię, zwłaszcza w odniesieniu do okazywania niechęci, aby wejść do Kanaanu po powrocie wysłanych tam zwiadowców (Lb 13–14), w celu umocnienia ludu przed przejściem przez Jordan.³³

Frag. 11, linie 1-9:

¹ [...] ponieważ JHWH, [Bóg wa]sz [...]

² [...u]stanowił swoje słowo, które wypowiedział

³ [...] przysiągł Abrahamowi dać

⁴ [...do ziemi] pięknej i szerokiej, ziemi potoków wody

⁵ [...w do]linie i na górze, kraj pszenicy i jęczmienia

⁶ [...] miodu, bo jest to ziemia płynąca mlekiem i miodem

⁷ [...]której kamienie (mają) żelazo i z którego gór jest miedź

⁸ [...]b]ez szukania, i weźmiesz w posiadanie [...]

⁹ [...]j.[...]wś[...]"

Wzmianka o Abrahamie (linia 3; zob. też frag. 22, kol. 1, linia 4) nawiązuje do przymierza, które Bóg zawarł z patriarchami, co jest częstym motywem występującym w Księdze Powtórzonego Prawa,

³² Zob. E. T o v, *Joshua, Book of*, s. 433; t e n z e, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72.

³³ Zob. C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 44.

gdzie pojawia się wyrażenie: „(...) ziemia, którą JHWH przysiągł ojcóm waszym, Abrahamowi, Izaakowi, i Jakubowi, dać im (...)” (zob. Pwt 1,8; 6,10; 9,5; 30,20).

Opis Ziemi Obiecanej (linie 4-7) jest zawierającą kilka różnic adaptacją tekstu z Pwt 8,7-9: „Ponieważ JHWH, Bóg twój, wprowadzi cię do ziemi pięknej, ziemi potoków wód, źródeł i strumieni, które tryskają w dolinie oraz na górze, ziemi pszenicy, i jęczmienia, i winorośli, i drzewa figowego, i granatu, ziemi drzewa oliwkowego, oliwy i miodu, ziemi, gdzie nie ma niedostatku, nasycisz się w niej chlebem, gdzie nie zabraknie ci niczego, ziemi, której kamienie (zawierają) żelazo, i z której gór wydobywa się miedź”. W linii 4 (= Pwt 8,7) pojawia się wyrażenie טובה ורחבה [ארץ], „[do ziemi] pięknej i szerokiej”, co nie zgadza się z MT, gdzie jest tylko zwrot אל ארץ טובה „do ziemi pięknej”, natomiast jest zgodne z wersją obecną w 4Q33 frag. 4-6, linii 8 (4QDeut^f), 4Q37 kol. 5, linii 5 (= 4QDeut^f), 4Q41 kol. 1, linii 3 (= 4QDeutⁿ), LXX i Pięcioksięgu Samarytańskim. Treść Pwt 8,8 jest skrócona, natomiast w linii 6 pojawia się wyrażenie „bo jest to ziemia płynąca mlekiem i miodem”, którego nie ma w cytowanym tekście z Pwt 8,7-9, ale często pojawia się w tradycji biblijnej jako określenie Ziemi Obiecanej (np. Wj 3,8.17; 13,5; 33,3; Kpł 20,24; Lb 13,27; 14,8; Pwt 6,3; 11,9; 26,9.15; 27,3; 31,20; Joz 5,6; Jr 11,5; 32,22; Ez 20,6.15). W *Apokryfie Jozuego* została pominięta pierwsza część Pwt 8,9 mówiąca o braku jakiegokolwiek niedostatku oraz zapewnieniu, że ludowi nie zabraknie w tej ziemi niczego. W ten sposób autor qumrański podkreśla zalety samej ziemi, a mniejszą uwagę zwraca na konkretne korzyści płynące z jej obfitości dla ludu. Innymi słowy, w 4Q378 frag 11 autor podkreśla wspaniałość ziemi, którą Izraelici pod wodzą Jozuego obejmą w posiadanie jako spełnienie obietnicy danej patriarchom przez Boga.³⁴ Wyrażenie [א]ן לחקור „[b]ez szukania”, jest, zdaniem C. Newsom, nawiązaniem do Hi 28,2-3, gdzie jest mowa o poszukiwaniu żelaza i miedzi: „żelazo wydobywa się z ziemi, i kamień przetapia się na miedź (...), i wszystko dokładnie się przeszukuje [חוקר], kamień, ciemność, i mrok”.³⁵ Myśl tego tekstu jest taka, że w ziemi, którą obejmą w posiadanie Izraelici, jest obfitość żelaza i miedzi, które będą dostępne bez większych trudności i „bez szukania”.

³⁴ Zob. E. T o v, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72; C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 49.

³⁵ Zob. *tamże*.

Frag. 22, kol. 1, linie 1-5:

- ¹ [...] Mojżesz, o Boże mój, i nie zniszczyłeś ich za ich winy
² [...] twój lud przez rękę Jozuego, służącego służy twego Mojżesza
³ [...]dk przez rękę Mojżesza do Jozuego ze względu na twój lud
⁴ [...] które zawarłeś z Abrahamem
⁵ [...]ś.[...] łaska dla tysięcy”.

Styl oraz słownictwo tego fragmentu wskazują, że jest to modlitwa. Chociaż nie jest możliwa identyfikacja osoby, która ją wypowiedziała, to wzmianka o Mojżeszu i Jozuem wskazuje, że jest to jakaś inna osoba aniżeli te dwie postacie. Treść znajdująca się w linii 1 nawiązuje do jakiegoś wydarzenia – najprawdopodobniej z okresu wędrówki przez pustynię – gdy Izraelici dzięki wstawiennictwu Mojżesza nie zostali ukarani przez Boga za swoje grzechy. Warto zauważyć, że wzmianka o modlitwie za grzechy ludu pojawia się w frag. 6, kol. 1, linii 4. W linii 2 Jozue jest określony jako משרר ... משרר „sługa Mojżesza”, podobnie jak w tradycji biblijnej (Wj 24,13; 31,11; Lb 11,28; Joz 1,1). Warto zauważyć, że chociaż Jozue jest tutaj nazwany „sługą, pomocnikiem” Mojżesza, to jednak obydwaj są w tej modlitwie uważani za równych sobie, o czym świadczy to samo wyrażenie użyte w odniesieniu do nich, mianowicie ביד ישוע „przez rękę Jozuego” (linia 2) oraz ביד משה „przez rękę Mojżesza” (linia 3). Wyrażenie ביד, dosł. „przez rękę”, ma sens metaforyczny i wskazuje na osobę sprawczą, mianowicie „przez (kogoś)” lub „za pośrednictwem (kogoś)”. Taka formuła wskazuje, że zarówno Mojżesz, jak i Jozue, są ukazani jako wykonawcy woli Boga. Podobna praktyka pojawia się często w pismach qumrańskich, między innymi w odniesieniu do Mojżesza (1QS 1,2-3; 8,15; 1QM 10,6; 1QH 4,12; CD 5,21), do Ezechiela (CD 3,21; 19,12), do Izajasza (CD 4,13).³⁶ Podobnie jak w frag. 11, linii 3, tutaj również pojawia się aluzja do przymierza, które Bóg zawarł z Abrahamem (linia 4).

Frag. 26, linie 1-9:

- ¹ [...] i kto zna wiedzę Najwyższego wm[...]
² [...]h powiedział do nas człowiek Boga, z ust [...]
³ [...] i zgromadzenie Najwyższego słuchało głosu Mój[żesza...]

³⁶ Zob. J.E. B o w l e y, *Moses in the Dead Sea Scrolls: Living in the Shadow of God's Anointed*, w: P.W. F l i n t (red.), *The Bible at Qumran: Text, Shape, and Interpretation*, SSSRL, Grand Rapids-Cambridge 2001, s. 169.

- ⁴ [...]mjw wb[...] Bóg Najwyższ[y...]
⁵ [...] cuda wielkie i gniew powstrzymał [...]
⁶ [...]jś czyny łaskawości i aż do wieczności pamiętaj [...]
⁷ [...]t aż lm[...]
⁸ vacat
⁹ [...]'.[...]..[...]kh[...]"

Wyrażenie רעה עליין [ע] וייר [ע], „i kto zna wiedzę Najwyższego” (linia 1) przywołuje na myśl tekst z Lb 24,15-16 stanowiący wprowadzenie do wyroczni Balaama: „Wyrocznia Balaama, syna Beora, i wyrocznia męża, który ma otwarte oko; wyrocznia tego, który słyszy słowa Boga, i tego, który zna wiedzę Najwyższego [ויירע רעה עליין], widzenie Wszechmocnego widzi, tego, który pada, i otwierają się oczy”. C. Newsom sugeruje, że autor *Apokryfu Jozuego* wykorzystując wyrażenie z Lb 24,16 odnosi je nie do Balaama, ale do Mojżesza.³⁷

Z uwagi na fragmentaryczny charakter zachowanego wyrażenia „cuda wielkie i w gniewie powstrzymał” (linia 5), istnieją dwie możliwości interpretacji. Chodzi zwłaszcza o ostatnią część, mianowicie słowa ובעזר יעצר ובחמה, gdzie dopełnieniem czasownika יעצר, „powstrzymać”, „zatrzymać”, jest rzeczownik poprzedzony przyimkiem ב (zob. Hi 4,2; 29,9; 12,15; 1 Sm 9,17). Gdy słowo חמה rozumie się w znaczeniu „gniew”, całe wyrażenie oznacza „i gniew powstrzymał”. Wzmianka o „cudach wielkich” sugeruje, że chodzi tutaj o gniew Boga (w Biblii Hebrajskiej ten termin na określenie gniewu Boga pojawia się około 80 razy; zob. też CD 2,5; 4Q171 frag. 1, kol. 2, linia 1). Jednakże słowo חמה może oznaczać również „słońce”, a wtedy to wyrażenie przybierając znaczenie „i powstrzymał słońce” byłoby nawiązaniem do zatrzymania słońca przez Jozuego w czasie bitwy z koalicją królów kananejskich (Joz 10,13).³⁸ Należy jednak zwrócić uwagę, że w Księdze Jozuego motyw zatrzymania słońca jest wyrażony za pomocą innych wyrażen: „I zamilkło słońce [יירם השמש], i księżyc stanął, aż pomścił lud wrogów swoich. Czy nie jest to napisane w Księdze Sprawiedliwego?: I stanęło słońce [וייעמד השמש], w połowie niebios i nie spieszyło się, aby zachodzić przez dzień cały” (Joz 10,13).³⁹

³⁷ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 57.

³⁸ Taką możliwość interpretacji sugeruje E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72.

³⁹ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 57.

4Q379 (= **4QApokryf Jozuego b**) zachował się w 41 fragmentach.⁴⁰ Dokument został spisany pismem hasmonejskim i stanowi najstarszy zachowany zwój należący do cyklu Jozuego, gdyż jest datowany na pierwszą połowę I w. przed Chr. Większość fragmentów 4Q379 zachowała się w stanie bardzo fragmentarycznym, gdzie czytelne są jedynie pojedyncze słowa lub litery. Jedynie kilka fragmentów zachowało się w lepszym stanie: frag. 1, frag. 3, frag. 12, frag. 13, frag. 15, frag. 16, frag. 17, frag. 18, frag. 22 kol. 2. Na szczególną uwagę zasługują dwa fragmenty, mianowicie frag. 12 zawierający opis przejścia przez Jordan oraz frag. 22, w którym proctwo Jozuego o odbudowaniu Jerycha zostaje zinterpretowane przez autora qumrańskiego i zaktualizowane w odniesieniu do wydarzeń z połowy II w. przed Chr.⁴¹

Frag. 1, linie 1-7:

¹ „[...] i ucieszyłeś go dwu[nastoma...]

² [...] wieki Lewiego, umiłowanego jego [...]

³ [...] Rubena, i J[udę...]

⁴ [...] Gada, i Dana i [...]

⁵ [...] dwanaście plemion [Izraela...]

⁶ [...]na wieki i z [...]

⁷ [...]l...[...”

Chociaż tekst zachował się w stanie bardzo fragmentarycznym, to jednak można przypuszczać, że kontekst, mianowicie wzmianka o dwunastu pokoleniach Izraela, wskazuje na to, iż słowa „i ucieszyłeś go dwu[nastoma...]” (linia 1) odnoszą się do Boga, zaś zaimek osobowy „go” oznacza Jakuba.⁴² W liniach 2-4 zachowała się lista imion synów Jakuba, których kolejność jest nieco inna, niż w tradycji biblijnej, gdzie zawsze na pierwszym miejscu występuje Ruben (np. Rdz 46,8-25; Wj 1,2-4; Pwt 33,6-25; 1 Krn 2,1-2). Umieszczenie Lewiego na pierwszym miejscu, jak również obdarzenie go tytułem יְדִידוֹ „umiłowany jego”, świadczy o podkreśleniu przez autora *Apokryfu Jozuego* niezwyklej roli i znaczenia tego pokolenia. Postać Lewiego

⁴⁰ Tekst został opublikowany w: t e n z e, 379. *4QApocryphon of Joshua (b)*, w: G. J. B r o o k e i in. (red.), *Qumran Cave 4, XVII: Parabiblical Texts*, cz. 3, s. 263-288 (+ pl. XXI-XXV).

⁴¹ Z o b. t e n z e, 4Q378 and 4Q379: *An Apocryphon of Joshua*, s. 58-59; A. F e l d m a n, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran*, s. 74-127; E. T o v, *Joshua, Book of*, s. 433.

⁴² Tak uważa C. N e w s o m, 4Q378 and 4Q379: *An Apocryphon of Joshua*, s. 59.

jako idealnego kapłana (oraz pokolenie Lewiego) odgrywa niezwykle ważną rolę w literaturze okresu Drugiej Świątyni, zwłaszcza w pismach qumrańskich, na co wskazują m.in. takie pisma, jak *Księga Jubileuszów* (Jub 30,1-32,9), *Testament Lewiego* wchodzący w skład *Testamentów dwunastu Patriarchów*, *Apokryf Lewiego* (4Q540-541), *Dokument Lewiego* (1Q21, 4Q213-214).⁴³

Frag. 3, kol. 1, linie 1-7:

¹ [...] Aroer [...]

² [...]’t JHWH

³ [...]z wywyższą poddanych próbie

⁴ [...]ogowie JHWH i nie

⁵ [...] i nie splamili się żadnym

⁶ [...] rzecz poświęcona dla niego na wieki [...]

⁷ [...]l[...]

E. Tov jest zdania, że frag. 3 zawiera opis podsumowujący zwycięstwa Jozuego odniesione nad mieszkańcami Kanaanu,⁴⁴ na co może wskazywać wzmianka o Aroerze (linia 1) oraz ustrzeżenie się Izraelitów od skalania w kontaktach z mieszkańcami Kanaanu (linia 5). W Pwt 2,32-37 Aroer jest wspomniany w kontekście zwycięstwa odniesionego nad Sichonem, gdzie jest mowa o tym, że zajęte w wyniku zwycięstwa tereny obejmują terytorium od Aroeru po Gilgal (zob. też Pwt 3,12; 4,42). W wyrażeniu „i nie splamili się żadnym” (linia 5) został użyty czasownik 𐤀𐤏𐤍 w koniugacji hitpael, który oznacza „splamić się, zanieczyścić się, splugawić się”. W tradycji biblijnej występuje on w kontekście splamienia się krwią (Iz 59,3; 63,3; Lm 4,14; IQM 9,8), w odniesieniu do skażonych i niewłaściwych ofiar (Ml 1,7.12) oraz wyłączenia z kapłaństwa (Ezd 2,62; Ne 7,64). W koniugacji hit-

⁴³ Szerzej na temat roli Lewiego w pismach qumrańskich, zob. R.C. S t a l l m a n, *Levi and the Levites in the Dead Sea Scrolls*, JSP 10/1992, s. 163-189; G.J. B r o o k e, *Levi and the Levites in the Dead Sea Scrolls and the New Testament*, w: Z. K a p e r a (red.), *Mogilany 1989. Papers on the Dead Sea Scrolls Offered in Memory of Jean Carmignac*, Kraków 1993, s. 105-129; J. K u g e l, *Levi's Elevation to the Priesthood in Second Temple Writings*, HTR 86/1993, s. 1-64; R.A. K u g l e r, *From Patriarch to Priest: The Levi-Priestly Tradition from Aramaic Levi to Testament of Levi*, SBL.EJIL 9, Atlanta 1996; M.E. S t o n e, *Levi*, w: L. S c h i f f m a n, J.C. V a n d e r K a m (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. 1, s. 485-486; H. D r a w n e l, *An Aramaic Wisdom Text from Qumran: A New Interpretation of the Levi Document*, JSJSup 86, Leiden 2004.

⁴⁴ Zob. E. T o v, *Joshua, Book of*, s. 433; t e n z e, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72.

pael występuje w Dn 1,8 w odniesieniu do decyzji Daniela, który odmawia przyjmowania pokarmów królewskich, aby się „nie splamiec” oraz w IQM 9,8 w kontekście zakazu zbliżania się kapłanów do poległych w czasie bitwy, aby „nie splamiec się ich nieczystą krwią”. Choć w tradycji biblijnej nie pojawia się motyw zakazujący Izraelitom kontaktów z mieszkańcami Kanaanu wyrażony za pomocą terminologii splamienia / zanieczyszczenia, to najprawdopodobniej taka właśnie myśl pojawia się w tym fragmencie *Apokryfu Jozuego*.⁴⁵

Frag. 12, linie 1-8:

¹ [...wody] spływające i zakończyli

² [...wody] spływające stanęły (jak) wał

³ [...p]rzeszli po suchym łądzie w miesiącu

⁴ [...pier]wszym, w roku czterdziestym pie[rwszym] od ich wyjścia z ziemi

⁵ egipskiej, to jest roku dla jubileuszów, na początku ich wejścia do ziemi

⁶ Kanaan. I Jordan wypełnił się wodami po wszystkie brzegi swoje i wylewał

⁷ swoje wody od miesiąca h[...]y aż do miesiąca żniw pszenicy

⁸ [...l]...[...].lh[...]l[...].... Izrael [...]”.

Fragment 12 zawiera opis przejścia Izraelitów pod wodzą Jozuego przez Jordan i wkroczenie do ziemi Kanaan, który jest wzorowany na tekście z Joz 3,13-16.⁴⁶

Rozdzielenie się wód Jordanu, co przedstawia dwukrotna wzmianka היורדים [המים], „wodach spływających” (linie 1 i 2), jak również o ich zatrzymaniu (עמרו ניד), „stanęły jak wał”) w linii 2, nawiązuje do Joz 3,13; „I stanie się, gdy spoczną stopy nóg kapłanów niosących arkę JHWH, Pana całej ziemi, w wodach Jordanu, wody Jordanu rozdziela się, wody spływające [היורדים] z góry i staną (jak) wał je-

⁴⁵ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 61.

⁴⁶ Zob. *tanze*, s. 64; E. Tov, *Joshua, Book of*, s. 433; *tenze*, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72; D. Dimant, *Between Sectarian and Non-Sectarian: The Case of the Apocryphon of Joshua*, w: E.G. Chazoni in. (red.), *Reworking the Bible: Apocryphal and Related Texts at Qumran. Proceedings of a Joint Symposium by the Orion Center for the Study of the Dead Sea Scrolls and Associated Literature and the Hebrew University Institute for Advanced Studies Research Group on Qumran, 15-17 January, 2002*, STDJ 58, Leiden 2005, s. 114.

den (ויעמדו נד אחר)” oraz Joz 3,16: „I stanęły wody spływające (הירדים) z góry, powstały (jak) wał jeden (...)”.

Przekroczenie Jordanu, o którym jest mowa w linii 3: ביבשה בחרש [ע]ברו, „[p]rzeszli po suchym łądzie”, stanowi reminiscencję tekstu z Joz 4,22-23: „I pouczyli synów waszych mówiąc: Po suchej ziemi przeszedł [ביבשה עבר] Izrael ten Jordan (...)”, w którym przejście przez Jordan pod wodzą Jozuego jest porównane do przejścia przez Morze Czerwone pod wodzą Mojżesza (Joz 4,23).

W liniach 3-6 pojawia się szczegółowa informacja odnosząca się do daty przejścia Jordanu i wkroczenia do Ziemi Obiecanej. Obliczenia chronologiczne przeprowadzone przez autora *Apokryfu Jozuego* z Qumran wskazują, że z jednej strony nawiązuje on do tradycji biblijnej, ale z drugiej stosując sposób obliczania chronologii według jubileuszy wykorzystał metodę znaną z *Księgi Jubileuszów*, co świadczy o znajomości tego pisma przez niego.⁴⁷

Chronologiczna wzmianka o tym, że przejście przez Jordan nastąpiło „w miesiącu pierwszym [הראשון] [ב]חרש [הראשון]”, w roku czterdziestym pierwszym od ich wyjścia z ziemi egipskiej” (linie 3-5) nawiązuje do Joz 4,19: „I lud wyszedł z Jordanu dziesiątego (dnia), miesiąca pierwszego [ל]חרש הראשון] i rozbili obóz w Gilgal na krańcu wschodnim Jerycha”. Wprawdzie autor biblijny nie podaje roku, w którym to nastąpiło, jednak tę datę można obliczyć z danych biblijnych dotyczących rozpoczęcia mów Mojżesza do ludu na pustyni za Jordanem oraz jego śmierci. Według Pwt 1,3, Mojżesz zaczął przemawiać do ludu „w roku czterdziestym, w jedenastym miesiącu, w pierwszym dniu miesiąca” po wyjściu Izraelitów z ziemi egipskiej. Wkrótce Mojżesz umarł, zaś żałoba po jego śmierci trwała trzydzieści dni (Pwt 34,8), po czym Izraelici wyruszyli w dalszą drogę pod wodzą Jozuego. Wynika z tego, że przejście przez Jordan nastąpiło w czterdziestym pierwszym roku od wyjścia z Egiptu, podobnie jak podaje to autor 4Q379. Wyrażenie ליהובלים היא השנה, „to jest rok dla jubileuszów” (linia 5) identyfikuje czterdziesty pierwszy rok (linia 4) jako początek obliczania jubileuszy w Ziemi Obiecanej. Na takie rozumienie wskazuje użycie liczby mnogiej terminu „jubileusze”, podobnie jak w 4Q320 frag. 4, kol. 2, liniach 10-13 (zob. też 1QS 10,7-8). Taki

⁴⁷ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, 64-65; t a z, 378-379. *4QApocryphon of Joshua (a-b): Introduction*, w: G.J. Brooke i in. (red.), *Qumran Cave 4. XVII: Parabiblical Texts*, cz. 3, s. 237-239; D. Dimant, *Between Sectarian and Non-Sectarian: The Case of the Apocryphon of Joshua*, s. 111-112.

sens całego tego wyrażenia, a więc uznanie przejścia przez Jordan za początek obliczania nowego cyklu jubileuszów, potwierdzają następujące słowa w linii 5: „na początku ich wejścia do ziemi Kanaan”, gdzie słowo *בִּיאָתָם*, „ich wejście” (od *בִּיאָה*, rzeczownik rodzaju żeńskiego + sufiks 3 pl.) jest terminem częstym występującym w tekstach kalendarzowych z Qumran (np. 4Q322 frag. 1, linia 3; 4Q323 frag. 1, linia 5; 4Q324 frag. 1, linia 4; 4Q324a frag. 1, kol. 2, linia 2). Uzgodnienie roku przejścia przez Jordan z obliczeniami uwzględniającymi jubileusze, poszerza materiał biblijny o dane, które pojawiają się w *Księdze Jubileuszów*. Według Jub 50,4, przejście przez Jordan i wkroczenie do Ziemi Obiecanej miało miejsce w pięćdziesiątym roku czterdziestego dziewiątego jubileuszu, który jest równocześnie pierwszym jubileuszem jubileuszy historii świata. Dla autora *Księgi Jubileuszów* wejście do Kanaanu zamyka jeden etap dziejów, a równocześnie rozpoczyna nowy. Taki sam pogląd podziela autor *Apokryfu Jozuego* w 4Q379 frag. 12, liniach 4-6.⁴⁸

Wyrażenie „i Jordan wypełnił się wodami po wszystkie brzegi swoje” (linia 6) nawiązuje do tekstu z Joz 3,15: „I gdy przyszli niosący arkę aż do Jordanu, i nogi kapłanów niosących arkę zanurzyły się przy brzegu wód, i Jordan wypełnił się po wszystkie brzegi swoje przez wszystkie dni żniw”, przy czym w 4Q379 po czasowniku „wypełnił się” zostało dodane słowo „wody”, w zwrocie *מֵלֵא מַיִם*, „wypełnił się wodami”. Zwrot *וַיִּשְׁפָּךְ בְּמִימָיו*, „i wylewał wody swoje” (linie 6-7) nie występuje w tekście biblijnym, ale został dodany, aby podkreślić potęgę wód w rzece podczas przechodzenia przez Jordan. Warto zauważyć, że podobna emfaza pojawia się w opisie Józefa Flawiusza (*Antiquitates*, 5,16-19).⁴⁹ Ostatnie słowa w linii 7 zgadzają się z tekstem biblijnym w wersji greckiej LXX oraz poświadczonej w Qumran (4Q48; = 4QJosh^b), o czym świadczy zwrot „dni żniw pszenicy”, podczas gdy w tekście masoreckim występuje jedynie zwrot „dni żniw”.⁵⁰

Frag. 13, linie 1-4:

¹ [...] fale przed obliczem jego, i wy ..... [...]

² [...] nie ma dla was ucieczki w zamęcie. Zobacz m.[...]

⁴⁸ Zob. *tamże*, s. 111-112, 114-118.

⁴⁹ *Tamże*, s. 113.

⁵⁰ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 65; D. Dimant, *Between Sectarian and Non-Sectarian: The Case of the Apocryphon of Joshua*, s. 114.

³ [...] l... i wody na nią b... l[...]

⁴ [...] i wystawiać [...]”.

C. Newsom sugeruje, że treść tego fragmentu stanowi wspomnienie o przejściu Morza Czerwonego, co wydaje się właściwe jako motyw pojawiający się w mowie wygłoszonej z okazji przejścia przez Jordan (zob. frag. 12). Trudno jednoznacznie stwierdzić do kogo odnosi się wyrażenie „przed obliczem jego” (linia 1), być może chodzi o Mojżesza, przed którym rozstąpiły się wody morza. Na powiązanie tego fragmentu z przejściem przez Morze Czerwone może wskazywać wyrażenie „nie ma dla was ucieczki [מנוסה] w zamęcie” (linia 2), ponieważ imiesłów נסים „uciekający” (od נוט „uciekać”) pojawia się w opisie ucieczki Egipcjan po tym, gdy na rozkaz Mojżesza wody morza powróciły na swoje miejsce: „I wyciągnął Mojżesz swoją rękę nad morze, i powróciło morze rano na swoje miejsce, a uciekający [נסים] Egipcjanie wpadli do niego; i pogrzyżył JHWH Egipcjan w środku morza” (Wj 14,27).⁵¹

Frag. 15, linie 1-5:

¹ [...]m i nawet we wszystkich błogosławieństwach [...]

² [...]l[...]kl i błogosł[awiający...]

³ [...] każde dobro i w każdym języku wb.[...]

⁴ [...]

⁵ [...]”

Frag. 16, linie 1-5:

¹ [...]i błogosławiący, oni .[...]

² [...]wysławiający i radujący się [...]

³ [...]w⁷[...]hw przekraczający [...]

⁴ [...]”

Frag. 17, linie 1-7:

¹ [...]

² [...]jm i błogosławiący [...]

³ [...] słowa jego, i był wierny bt...[...]

⁴ [...]. Abraham, Izaak, i Jakub, i Mojżesz

⁵ [...E]leazar i Itamar, rozradują się [...]

⁵¹ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 66.

⁶ [...]

⁷ [...]"

Fragmenty 15-17 łączy występowanie w każdym z nich imięstwowym form czasownika בָּרַךְ „błogosławić” (מְבָרְכִים: frag. 15, linia 2; frag. 16, linia 1; frag. 17, linia 2), a dodatkowo w frag. 15, linii 1 pojawia się rzeczownik בְּרִכּוֹת „błogosławieństwa”. Pochodne czasowników הִלֵּל „wystawiać” (מִהִלִּים: frag. 16, linia 2), רִגַּן „radować się” (מִרְנִים: frag. 16, linia 2), גִּיל „radować się”, „cieszyć się” (אֵיילָה: frag. 17, linia 5), sugerują, że wszystkie te teksty najprawdopodobniej mają charakter wystawiający Boga. Trudno jednoznacznie wskazać kontekst, ale występujący w frag. 16, linii 3 termin עֲבָרִים „przekraczający”, może odnosić się do przejścia przez Jordan. Jeśli ta sugestia jest słuszna, to okazją do błogosławienia i wystawiania Boga było zgromadzenie ludu wybranego w Gilgal po przekroczeniu Jordanu (por. Joz 4-5).⁵²

Frag. 18, linie 1-8:

¹ [...].... człowiek .....[...]

² [...]..bj przeciw tym, którzy opuszczają Boga, i wśród licznych słów [twoich...]

³ [...] na drodze i będę wspierał się na tobie w't[...]

⁴ [...]yć dla mnie, o Panie nasz, jak ojciec '[...]

⁵ [...] Boże, słów twoich będę strzec, ponieważ [...]

⁶ [...] i przez świadectwo Najwyższego dałeś zrozumienie k.[...]

⁷ [...] o Boże mój, okażę się wiarygodny przez wszystkie słowa [twoje...]

⁸ [...]! [...]"

Treść tego fragmentu przywołuje na myśl psalmy opisujące wierność Bogu wyrażaną przez zachowywanie Prawa (np. Ps 19, 119). Trudno jednoznacznie stwierdzić, kim jest osoba przemawiająca, ale jeśli jest nią Jozue, to być może autor 4Q379 nawiązuje do tekstu w Joz 1,8, gdzie Bóg nakazuje Jozuemu wierność Prawu: „Nie oddali się księga Prawa od twoich ust, i będziesz rozczytywał się w nim dniem i nocą, żebyś strzegł, by czynić według wszystkiego, co jest

⁵² Zob. *tamże*, s. 67; E. T o v, *Joshua, Book of*, s. 433; t e n z e, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72.

napisane”.⁵³ Bezpośredni sposób zwracania się do Boga, mianowicie אֱלֹהֵינוּ „o Panie nasz” (linia 4) oraz אֱלֹהֵי „o Boże mój” (linia 7) wskazujące na to, że treść tego fragmentu ma charakter modlitewnego zapewnienia skierowanego do Boga o wierności wobec Jego Prawa. Warto zwrócić uwagę, że modlący się ma świadomość bliskości i zażyłości z Bogiem, co wyraża za pomocą relacji istniejącej między ojcem i synem nazywając Boga „ojcem” (linia 4; por. Pwt 8,5; Prz 3,12; 1QH 17,35).

Frag. 22, kol. 2, linie 1-15:

„¹ człowiek któ[ry...]

² l.... [...]

³ w nim ....[...]

⁴ zapytał wm.[...]

⁵ Niech będzie błogosławiony JHWH, Bóg I[zraela...]

⁶ Bóg [...]

⁷ W czasie, gdy Jozue skończył wysławiać i dziękować psalmami [swoimi, i powiedział]

⁸ P[rzekłety niech będzie cz]łowiek, który odbuduje to [mias]to! Na pierworodnym [swoim założy je,]

⁹ i na najmłodszym [swoim w]zniesie jego bramy! I oto, [przek]łety niech będzie cz[łowiek Beliala]

¹⁰ [który powstaje,] aby być sidłem ptasznika dla swego ludu i ruiną dla wszystkich swoich sąsiadów. I powstanie

¹¹ [...] aby dwóch z nich było narzędziami gwałtu. I ponownie odbudują

¹² [miasto t]o. I postawią dla niego mur i wieże, aby uczynić [umocnienie niegodziwości]

¹³ [w ziemi,] niegodziwość wielką (^{13a} w Izraelu, i przerażającą rzecz w Efraimie [i w Judzie])

¹⁴ [I będą czynić niegodziwość] w ziemi i bezbożność wielką (¹³ wśród synów Jakuba. I będą roz[lewać krew]) jak wod[ę na wale córki Syjonu]

¹⁵ [i na obrzeżu Jerozolimy] ..... [...]"

Tekst w liniach 1-6 zachował się w stanie bardzo fragmentarycznym. Jedynie w linii 5 zachowało się kilka słów: [יִשְׂרָאֵל] „Bóg Izraela”,

⁵³ Zob. C. Newsom, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 70.

„Niech będzie błogosławiony JHWH, Bóg Izraela”, które stanowią często występującą formułę w zakończeniu wielu psalmów (np. Ps 41,14; 72,18; 106,48; zob. też Ps 66,20; 68,36; 89,53; 135,21). Można przypuszczać, że początek frag 22, kol. 2, zawierał tekst o charakterze hymnicznym, w którym Jozue wysławiał Boga i dziękował za liczne dobrodziejstwa dla ludu wybranego. Na takie rozumienie wskazuje również wzmianka w linii 7 o tym, że „Jozue skończył wysławiać i dziękować psalmami [swoimi]”.

Tekst w liniach 7-15 jest cytowany w 4Q175 liniach 21-30 (= 4QTestimonia). Chociaż w 4Q379 tekst linii 7-15 zachował się w stanie bardzo fragmentarycznym, a dodatkowo w liniach 13-14 skryba qumrański popełnił błąd, zmieniając kolejność tekstu, to rekonstrukcja tego tekstu jest możliwa w oparciu o 4Q175, gdzie zachował się w nieco lepszym stanie.⁵⁴

Autor 4Q379 cytuje najpierw tekst z Joz 6,26 zawierający słowa przekleństwa, które Jozue skierował przeciwko temu, kto podejmie się odbudowania Jerycha (linie 8-9), a następnie wyjaśnia tekst biblijny (linie 9-15). Komentarz autora qumrańskiego ma formę prorockiej wizji, a jego cechą charakterystyczną jest aktualizacja, ponieważ słowa przekleństwa Jozuego zostają odniesione do wydarzeń z czasów jemu współczesnych.

Komentarz autora qumrańskiego do Joz 6,26 jest wprowadzony za pomocą formuły והנה „i oto” (linia 9). Zwrot „i oto” jest charakterystycznym elementem wstępu do opisu wizji w tradycji profetycznej i apokaliptycznej, po którym następuje przedstawienie przedmiotu wizji lub snu (np. Rdz 37,7.9; 41,2.3.17; Za 1,8; 2,1; 5,1; 6,1; Am 7,1.4.7; 8,1; Jer 24,1; zob. też aramejski zwrot ווארו / וארו „i oto”, w Księdze Daniela: Dn 2,31; 4,7.10; 7,2.5.6.7.8.13). Warto zwrócić uwagę, że wprowadzenie w 4Q379 komentarza do tekstu biblijnego za pomocą formuły „i oto” podkreśla jego charakter prorocki, podobnie jak w 4Q522 frag. 9 kol. 2, linia 3, gdzie pojawia się formuła הנה כי „bo oto” (linia 3). Na podstawie tekstów biblijnych (Lb 27,19-23; Pwt 34,9; Joz 3,7; 4,14) można zauważyć, że w tradycji żydow-

⁵⁴ Tekst 4Q175 opublikował: J.M. Allegro, 175. *Testimonia*, w: tenże, *Qumran Cave 4. I (4Q158-4Q186)*, s. 57-60 (+ pl. XXI); F.M. Cross, *Testimonia (4Q175 = 4QTestim)*, w: J.H. Charlesworth in. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, s. 308-327; zob. też D.W. Parry, E. Tov (red.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, cz. 2: *Exegetical Texts*, Leiden 2004, s. 136-137 (reprint publikacji J.M. Allegro w DJD 5).

skiej istniało przekonanie, że Jozue, podobnie jak Mojżesz, miał dar prorocki. Świadczy o tym wypowiedź autora Księgi Syracha, który stwierdza: „Dzielny w walce Jozue, syn Nuna, i następca Mojżesza w prorokowaniu, stał się stosownie do swego imienia wielkim” (Syr 46,1) oraz późniejsze źródła (np. LAB 21,6; 24,3; Józef Flawiusz, *Antiquitates*, 4,165; 5,20; NumR 12,9). Cytowanie przez autora 4Q175 słów Jozuego (Joz 6,26) jako proroctwa, po którym następuje aktualizujący komentarz, świadczy o tym, że Jozue cieszył się wielkim autorytetem również wśród członków społeczności z Qumran,⁵⁵

Cytowana z Joz 6,26 klątwa Jozuego została w 4Q379 zmieniona wobec osób, do których się odnosi. O ile w tekście biblijnym konsekwencje odbudowy Jerycha poniosą synowie tego, który zdecyduje się odbudować miasto, to według komentarza qumrańskiego dotyczą one całego narodu. W tradycji biblijnej tekst z Joz 6,26 jest rozumiany w ten sposób, że Jerycho zostanie odbudowane za cenę życia dwóch synów tego, który odbuduje miasto. W taki sposób interpretowana jest klątwa Jozuego w 1Krl 16,34: „Za jego dni (tj. Achaba) Chiel z Betel odbudował Jerycho, na Abiramie, pierworodnym swoim, założył fundament jego, i na Segibie, najmłodszym swoim, postawił bramy jego, według słowa JHWH, które powiedział przez rękę Jozuego, syna Nuna”. Natomiast w *Apokryfie Jozuego* (4Q379 frag. 22) stwierdza się, że odbudowa miasta odbędzie się z pomocą dwóch synów (linie 11-12), a nie za cenę ich życia. Co więcej, odbudowanie miasta będzie miało konsekwencje dla całego narodu, o czym świadczy wzmianka o wzroście niegodziwości w całym Izraelu i rozlewie krwi w Jerozolimie (linie 13-15).

W swoim aktualizującym komentarzu odnoszącym się do przekleństwa Jozuego z Joz 6,26 autor z Qumran identyfikuje tych, do których odnosi się przekleństwo wypowiedziane przez Jozuego. Najpierw jest mowa o osobie, która została określona jako *איש בליאל*, „człowiek Beliala” (linia 9), co jest jednoznacznie negatywną oceną. W tradycji biblijnej kilkakrotnie pojawia się określenie „synowie Beliala” na oznaczenie ludzi popełniających zło (np. Sdz 19,22; 20,13; 1Sm 10,27;

⁵⁵ Zob. M. K n i b b, *The Qumran Community*, Cambridge Commentaries on Writings of the Jewish and Christian World 200 BC to AD 200 2, Cambridge 1987, s. 265; T. H. L i m, *The Psalms of Joshua (4Q379 fr. 22 col. 2): A Reconsideration of Its Text*, s. 312; C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 74; D. D i m a n t, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 187; A. T r o n i n a, *Jozue – Jezus. Biblijna typologia zbawiciela*, s. 48.

25,17.25; 30,22; 2Krn 13,7), zaś w 2Sm 20,1 wyrażenie בליעל „człowiek Beliala” odnosi się do Szeby, który wywołał bunt przeciw Dawidowi.⁵⁶ W *Zwoju Hymnów* z Qumran autor opisując niebezpieczeństwo zagrażające mu ze strony jego wrogów nazywa ich בליעל „ludźmi Beliala” (1QH 13,25-28). Poza tym, człowiek odbudowujący Jerycho jest przez autora *Apokryfu Jozuego* nazwany יקוש לעמו „sidłem ptasznika dla ludu jego” oraz מהחה לכל שכניו „ruiną dla wszystkich sąsiadów jego” (linia 10), co można interpretować jako aluzję do niegodziwego postępowania wobec własnego ludu oraz do podbojów ościennych krajów. Wyrażenie „sidło ptasznika” pojawia się w Oz 9,7-8: „Nadejdą dni nawiedzenia, nadejdą dni odpłaty. Poczna Izrael, że głupi jest prorok i szalony jest mąż ducha. Tak jest z powodu wielkiego grzechu twojego i wielkiej wrogości. Stróż Efraima z Bogiem moim, prorok jest sidłem ptasznika [פח יקוש] na wszystkich drogach swoich, wrogość w domu Boga jego”. Wydaje się, że użycie określenia „sidło ptasznika” przez autora 4Q379 wyraża prawdę o tym, że „człowiek Beliala” jest przez niego uważany za fałszywego proroka.⁵⁷

Po przedstawieniu interpretacji przekleństwa Jozuego w odniesieniu do osoby odbudowującej miasto, autor 4Q379 wspomina o tych, którzy będą w tym przedsięwzięciu uczestniczyć i nazywa ich חמס בלי „naczyniami gwałtu” (linia 11). Wyrażenie „naczynia gwałtu” pojawia się w Rdz 49,5 jako określenie Symeona i Lewiego w odniesieniu do ich ataku na mieszkańców Sychem i zabicia mężczyzn tego miasta po zgwałceniu ich siostry Diny przez Sychema, syna Chamora (zob. Rdz 34, zwłaszcza ww. 25-26).⁵⁸

W ustaleniu, do czego odnoszą się aluzje historyczne zawarte przez autora 4Q379 w jego komentarzu, pojawiają się dwie kwestie, mianowicie identyfikacja miasta, które zostało odbudowane, jak również osoby nazwanej „człowiekiem Beliala”. Niektórzy uczeni uważają, że

⁵⁶ Na temat znaczenia terminu „Belial” oraz jego użycia w Biblii Hebrajskiej, zob. B. O t z e n, *B'liyy'al*, w: TDOT II, s. 131-136; S. D. S p e r l i n g, *Belial, „wickedness”*, w: K. v a n d e r T o o m i n (red.), *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, Leiden 1999, s. 169-171; D. W T h o m a s, *Blj' l in the Old Testament*, w: J. N. B i r d s a l l, R. W. T h o m s o n (red.), *Biblical and Patristic Studies in Memory of R.P. Casey*, Freiburg 1963, s. 11-19; V. M a g a, *B'lija'al im Alten Testament*, TZ 21/1965, s. 287-299.

⁵⁷ Zob. H. E s h e l, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, s. 80.

⁵⁸ Zob. C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 75; H. E s h e l, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, s. 80; D. D i m a n t, *Between Sectarian and Non-Sectarian: The Case of the Apocryphon of Joshua*, s. 128.

w komentarzu qumrańskim do przekleństwa Jozuego chodzi o Jeruzolimę, a nie o Jerycho. Na takie rozumienie miałyby wskazywać fakt, że w 4Q379 pojawia się nazwa „Jeruzolima”, natomiast nie wspomina się o Jerycho, co więcej, wyrażenie הַעִיר הַזֹּאת, „to miasto” (linie 8 i 12) w tradycji biblijnej jest często występującym określeniem Jeruzolimy. Według tej hipotezy, autor *Apokryfu Jozuego* interpretując przekleństwo Jozuego dotyczące pierwotnie odbudowy Jerycha odnosi je do władcy, który odbudował Jeruzolimę.⁵⁹ Taka interpretacja wydaje się jednak mało prawdopodobna. Warto zauważyć, że w Septuagincie tekst Joz 6,26 jest krótszy i nie zawiera wzmianki o Jerychu. Wersja masorecka przekleństwa Jozuego brzmi następująco: „Przeklęty niech będzie człowiek przed JHWH, który powstanie i odbuduje to miasto [אִישׁ הָעִיר הַזֹּאת], Jerycho [אִישׁ יְרִיחוֹ]!. Na pierwotnym swoim założy fundamenty jego, i na najmłodszym swoim wzniesie bramy jego”. W wersji LXX tekst Joz 6,26 brzmi: „Przeklęty niech będzie człowiek, który odbuduje to miasto [τῆς πόλις ἐκείνης! Na pierwotnym swoim założy fundamenty jego, i na najmłodszym swoim wzniesie bramy jego”. Wydaje się, że autor *Apokryfu Jozuego* korzystał z tekstu Joz 6,26 w wersji zbliżonej do *Vorlage* Septuaginty, a więc występujące w 4Q379 wyrażenie „to miasto” odnosi się do Jerycha, podobnie jak w biblijnym przekleństwie Jozuego.⁶⁰

Istnieje wiele hipotez próbujących wyjaśnić, kim są osoby określone przez autora *Apokryfu Jozuego* (4Q379 frag. 22) jako „człowiek Beliala” (linia 9) oraz jako „narzędzia gwałtu” (linia 11). Wśród różnych sugestii wysuwanych przez uczonych pojawiają się m.in. takie osoby, jak Matatiasz oraz jego synowie Szymon i Jonatan (J.T. Milik, M.A. Knibb), Szymon oraz jego synowie Matatiasz i Juda (F.M. Cross), Jan Hirkan oraz jego synowie Arystobul i Antygon (J. Starcky, H. Eshel), Aleksander Janneusz oraz jego synowie Hirkan i Arystobul (J.M. Allegro, A. Dupont-Sommer, Y. Yadin).⁶¹ Wydaje się, że najbardziej uzasadnioną hipotezą zaproponowaną przez

⁵⁹ Zob. np. *tamże*, s. 126, 129.

⁶⁰ Zob. H. Eshel, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, s. 69; zob. także F.M. Cross, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*, Garden City 1961, s. 151; J. Strugnell, *Notes en marge du volume V des Discoveries in the Judaean Desert of Jordan*, RQ 7/1970, s. 228; L. Mazon, *The Origin and Evolution of the Curse upon the Rebuilder of Jericho: A Contribution of Textual Criticism to Biblical Historiography*, *Textus* 14/1988, s. 4-7.

⁶¹ Przegląd różnych propozycji wysuwanych przez uczonych w odniesieniu do identyfikacji „człowieka Beliala” podaje H. Eshel, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, s. 69-72.

kilku uczonych (O. Betz, W. Brownlee, C. Newsom) jest identyfikacja „człowieka Beliala” i „narzędzi gwałtu” jako władcę z dynastii hasmonejskiej Jana Hirkana (134-104 przed Chr.) oraz jego dwóch synów Arystobula (104-103 przed Chr.) i Aleksandra Janneusza (103-76 przed Chr.).⁶² Na takie rozumienie wskazują zarówno relacje Józefa Flawiusza o militarnej działalności Jana Hirkana i prowadzonej przez niego polityce ekspansji terytorialnej (*Antiquitates*, 13,254-258; 275-283), jak też dane archeologiczne, mianowicie wykopaliska, które prowadził E. Netzer, które potwierdzają, że Jan Hirkan rozbudował Jerycho wznosząc tu rezydencję królewską, tj. pałac zimowy, która później została ufortyfikowana przez Aleksandra Janneusza.⁶³ Znajdująca się w 4Q379 wzmianka o „rozlewie krwi” w Jerozolimie (linie 14-15) może być aluzją do konfliktu Aleksandra Janneusza z faryzeuszami, gdy ukrzyżował on blisko ośmiuset z nich w 88 r. przed Chr. (zob. Józef Flawiusz, *Ant.* 13,380-383; *Bellum* 1,97-98).⁶⁴ Wszystkie aluzje historyczne podane przez autora 4Q379 są bardzo ogólne, z tego wynika trudność ich interpretacji i identyfikacji osób, do których się odnoszą, ale jedynie władcy hamonejscy, mianowicie Jan Hirkan oraz jego synowie Arystobul, a zwłaszcza Aleksander Janneusz, prowadzili działalność militarną w ramach szeroko zakrojonej polityki ekspansji terytorialnej, rozbudowali i ufortyfikowali Jerycho oraz „przelewali krew” w Jerozolimie w walkach i konfliktach między różnymi ugrupowaniami żydowskimi.

⁶² Zob. O. B e t z, *Donnersöhne, Menschenfischer und der davidische Messias*, RQ 3/1961, s. 42; W. B r o w n l e e, *The Meaning of the Qumran Scrolls for the Bible*, New York 1964, s. 101-104; C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 78.

⁶³ Zob. H. E s h e l, *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, s. 75; C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 78; E. N e t z e r, *The Hasmonean and Herodian Winter Palaces at Jericho*, IEJ 25/1975, s. 89-100; t e n ż e, *Hasmonean and Herodian Palaces at Jericho*, t. 1: *Stratigraphy and Architecture*, Jerusalem 2001, s. 1-49; t e n ż e, *Hasmonean and Herodian Palaces at Jericho*, t. 2: *Stratigraphy and Architecture*, Jerusalem 2004, s. 3-38.

⁶⁴ Zob. C. N e w s o m, *4Q378 and 4Q379: An Apocryphon of Joshua*, s. 78; zob. też C. R a b i n, *Alexander Jannaeus and the Pharisees*, JJS 7/1956, s. 3-11; D. R. S c h w a r t z, *On Pharisaic Opposition to the Hasmonean Monarchy*, w: t e n ż e (red.), *Studies in the Jewish Background of Christianity*, WUNT 60, Tübingen 1992, s. 46-56; E. S c h ü r e r, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. – A.D. 135). A New English Version Revised and Edited by G. Vermes and F. Millar*, t. I, Edinburgh 1993, s. 222-224; M. P a r c h e m, *Peszer do Księgi Nahuma (4Q169) z Qumran – aluzje do wydarzeń historycznych z I w. przed Chr.*, CT 81(2011) nr 4, s. 72-83.

4Q522 (= 4QProroctwo Jozuego; 4QApokryf Jozuego c) zachował się w 20 fragmentach.⁶⁵ Dokument został spisany pismem późnohasmonejskim i jest datowany na połowę I w. przed Chr. Większość fragmentów tego zwoju zachowała się w bardzo fragmentarycznym stanie, z których jedynie dwa zasługują na szczególną uwagę, mianowicie frag. 9 kol. 1 + frag. 10 oraz frag. 9, kol. 2. Obecnie wielu uczonych uważa, że 4Q522 jest częścią *Apokryfu Jozuego*, a przynajmniej należy do tzw. cyklu Jozuego,⁶⁶ chociaż E. Puech jako wydawca tego tekstu w serii DJD nie wiązał go z osobą Jozuego.⁶⁷ Dokument zawiera listę miejscowości zdobytych przez Izraelitów pod wodzą Jozuego (frag. 9, kol. 1 + frag. 10) oraz przemowę Jozuego dotyczącą czasowego umieszczenia Namiotu Spotkania poza Jerozolimą i zdobycia w przyszłości tego miasta przez Dawida i zbudowania tam świątyni przez Salomona (frag. 9, kol. 2).

Frag. 9, kol. 1 + frag. 10, linie 1-19:

- ¹ [...]
  - ² [...] i Ain Qeber, Bet [...]
  - ³ [...]bq't i Bet Cippor
  - ⁴ [...] uderzyli na całą dolinę Micpa
  - ⁵ [...] Hekalim, Ja'apur i
  - ⁶ [...] i Mani, Ain Kober
  - ⁷ [...którz]y zamieszkują Chaditę i Oszel
  - ⁸ [...i Ma]don, który
  - ⁹ [...] i [A]szkelon
  - ¹⁰ [...] Galil i dwa [...] Szaron
  - ¹¹ [...w Ju]dzie: Beer Szeba [i] Bealot
  - ¹² [...] Qeilah, Adullam i
  - ¹³ [...] Gezer, Timni, Gimzon i

⁶⁵ Tekst został opublikowany w: E. P u e c h, 522. *4QProphétie de Josué (4QapocrJosué c?)*, w: t e n z e (red.), *Qumran Grotte 4, XVIII: Textes Hébreux (4Q521-4Q528, 4Q576-4Q579)*, DJD 25, Oxford 1997, s. 39-74 (+ pl. IV-V).

⁶⁶ Tak uważają np. E. Q i m r o n, *Concerning „Joshua Cycles” from Qumran*, s. 503-508; E. T o v, *Joshua, Book of*, 4 s. 33; t e n z e, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 72-73; D. D i m a n t, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 179-182; F. G a r c i a M a r t i n e z, *The Dead Sea Scrolls and the Book of Joshua*, s. 103; zob. szczegółową analizę w: A. F e l d m a n, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran*, s. 128-167.

⁶⁷ Zob. również jego wcześniejsze publikacje: E. P u e c h, *Fragments du Psaume 122 dans un manuscrit hébreu de la grotte IV*, RQ 9/1978, s. 547-554; t e n z e, *La Pierre de Sion et l'autel des holocaustes d'après un manuscrit hébreu de la grotte 4 (4Q522)*, RB 99/1992, s. 676-696.

¹⁴ [...?]chiqqar i Qitr[on] i Efranim i Sukkot

¹⁵ [...] Bet Choron, dolne i gór[ne,] i

¹⁶ [...] Gulot, górne i dolne

¹⁷ [...] potok [...]

¹⁸ [...]

¹⁹ [...]"

Tekst w frag. 9 kol. 1 + frag. 10 zawierający listę miejscowości, które zdobył (lub nie zdobył) Jozue, zachował się w stanie fragmentarycznym. Wszystkie nazwy własne są poprzedzone hebrajskim נח / נחא (*nota accusativi*), co może wskazywać, że oryginalnie było one poprzedzone wyrażeniem „i zdobył Jozue ...” lub jemu podobnym.⁶⁸ Wiele nazw miejscowości wymienionych w tym fragmencie nie występuje w tekście biblijnym, z tego wynika trudność w ich identyfikacji i lokalizacji. Jednak niektóre z nich są znane z Księgi Jozuego: Madon (Joz 11,1; 12,19), Beer Szeba (Joz 15,28), Bealot (Joz 15,24), Qeilah (Joz 15,44), Adullam (Joz 15,35), Timni (por. Joz 15,10.57: Timnah), Gezer (Joz 16,3.10), Bet Choron, dolne i górne (Joz 16,3.5), Gulot, górne i dolne (Joz 15,19).

Frag. 9, kol. 2, linie 1-15:

¹ [...]

² nie [przybę]dą [na Syj]on, aby ustawić tam Namiot S[potkania aż do nadejścia]

³ czasów. Bo oto, syn narodzi się Jessemu, synowi Peresa, syna Ju[dy. I on zdobędzie]

⁴ skałę Syjon i wyrzuci stamtąd wszystkich Amorytów z Jer[ozolimy, i będzie zamierzał]

⁵ zbudować dom dla JHWH, Boga Izraela. Złoto i srebro, [brąz i żelazo przygotowuje,]

⁶ cedry i cyprusy sprowadzi z Libanu, aby go zbudować. I młodszy jego syn [zbuduje go. I Sadok]

⁷ będzie tam sprawował służbę kapłańską, pierwszy [...]. I w nim [będzie mieć upodobanie [i JHWH będzie błogosławić go]

⁸ [z siedz]iby z niebi[os. Bo] umiłowany JHWH będzie mieszkać bezpiecznie i [JHWH będzie jego obrońcą przez wszystkie]

⁶⁸ Zob. E. T o v, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 79; D. D i m a n t, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 182.

⁹ dni. Z nim będzie mieszkać na zawsze. Lecz teraz Amoryci tam są, i Kananejczy[cy pośród nas]

¹⁰ mieszkają, gdyż oni doprowadzili mnie do grzechu, ponieważ nie szukałem [wy]roku [urim i tummim]

¹¹ od ciebie i oszukali mnie. I oto, dałem ich jako sługę s[ług dla Iz]ra[ela...]

¹² A teraz, ustawmy N[amiot Spo]tkania daleko od [Amorytów i Kananejczyków. I przenieśli]

¹³ Eleazar [i Jozu]e N[amiot Sp]otkania z Bet[el do Szilo ...]

¹⁴ Jozue [... dow]ódca wojska [...]

¹⁵ [...]"

W zachowanym tekście frag. 9, kol. 2 można wyodrębnić dwie części. W pierwszej (linie 1-12) znajduje się mowa, w której mówca wypowiada się w pierwszej osobie, zarówno w liczbie pojedynczej (linie 10-11), jak i w liczbie mnogiej (linia 12). Kontekst wskazuje, że mówcą jest Jozue, ponieważ treść w liniach 10-11 odnosi się do zawarcia przymierza z Gibeonitami (Joz 9). Taką identyfikację potwierdza również dwukrotnie pojawiające się imię Jozuego (linie 13 i 14). Druga część (linie od 12 do końca) zawiera opis działalności Jozuego i Eleazara.⁶⁹

W 4Q522 kol. 2 zostaje wyjaśniony powód, dla którego Jerozolima nie została zdobyta przez Jozuego, a Namiot Spotkania czasowo musi przebywać poza tym miastem. Powodem niemożności zdobycia Jerozolimy było to, że zgodnie z planem Boga miasto to zostanie w przyszłości zdobyte przez Dawida i dopiero wtedy Namiot Spotkania zostanie przeniesiony do Jerozolimy, gdzie potem jego syn, Salomon, zbuduje tam świątynię dla Boga. W ten sposób – w formie prorockiej wizji – Jozue wyjaśnia, że zgodnie z wolą Boga to Dawid, a nie on, będzie zdobywcą Jerozolimy i fundatorem przyszłej Świątyni.

Chociaż tekst w linii 1 się nie zachował, to jednak treść linii 2 – mimo uszkodzeń – wskazuje, że na początku kol. 2 była mowa o niemożliwości ustawienia Namiotu Spotkania w Jerozolimie. Autor używa wyrażenia להשבין, „aby ustawić” (hifil od שבן, „mieszkać”), który w Joz 18,1 (również w hifil) jest użyty w odniesieniu do ustawienia Namiotu Spotkania w Szilo. Ten sam czasownik pojawia się również w linii 12: „ustawmy [נשביןה] N[amiot Spo]tkania daleko od [Amorytów...]”.

⁶⁹ Zob. *tamże*, s. 198.

Pojawiający się w linii 3 termin העתים „czasy”, nie występuje tutaj w znaczeniu eschatologicznym, ale oznacza przyszłość jako konkretny moment w historii Izraela, mianowicie zbudowanie świątyni przez Salomona, syna Dawida.⁷⁰ Formuła כִּי הִנֵּה „bo oto”, wskazuje, że chodzi o przyszłość (por. 1Krl 13,3; Iz 7,14, a cały dalszy tekst przybiera formę zapowiedzi prorockiej,⁷¹ podobnie jak w 4Q379 frag. 22, kol. 2, linii 9. Autor wspomina o narodzeniu Dawida i podaje jego skróconą genealogię (por. Rt 4,18-22; 1Krn 2,9-17). Wyrażenie „[i on zdobędzie] skałę Syjon” jest zrekonstruowane na podstawie 2Sm 5,7; 1Krn 11,5.⁷² W tradycji biblijnej nie pojawia się wyrażenie סִלַע צִיּוֹן „skała Syjon” (linia 4), ale autor z Qumran najprawdopodobniej nawiązuje do określenia מְצֻדָה צִיּוֹן „twierdza Syjon”, które występuje w 2Sm 5,7: „I zdobył Dawid twierdzę Syjon [מְצֻדָה צִיּוֹן], to znaczy Miasto Dawida”. Stwierzenie „i wyrzuci stamtąd wszystkich Amorytów z Jer[ozolimy...]” (linia 4) odnosi się do zdobycia Jerozolimy przez Dawida (zob. 2Sm 5,6-9). Występujące w tym wyrażeniu słowo האמורי „Amoryci” (w sensie kolektywnym) oznacza mieszkańców Jerozolimy, czyli Jebuzytów. W tradycji biblijnej często określenie „Amoryci” odnosi się ogólnie do mieszkańców Kanaanu (np. Rdz 15,16; Am 2,9-10). Warto zauważyć, że w Joz 10 jest mowa o koalicji królów kananejskich walczących przeciwko Jozuemu, gdzie Adonisedek, król Jerozolimy, jest jednym z pięciu królów amoryckich wchodzących w jej skład (zob. Joz 10,1-5).

W liniach 4-6 jest mowa o przygotowaniach do budowy świątyni, który poczynił Dawid. O zamiarze króla Dawida, aby zbudować świątynię mówi się często w tradycji biblijnej (np. 1Krl 8,17; 1Krn 22,7; 28,2; 2Krn 6,8), podobnie jak o materiałach potrzebnych do budowy, które zgromadził (zob. np. 1Krn 22,14-16; 29,2). Wyrażenie בְּנוֹ הַקָּטָן „syn jego młodszy” (linia 6) jest określeniem Salomona (por. נֶעֱרַקְטָן „chłopiec młody” w 1Krl 3,7, gdzie Salomon tak nazywa siebie, gdy prosi Boga o mądrość).⁷³

⁷⁰ Tamże, s. 186-187.

⁷¹ Zob. E. Puech, *La Pierre de Sion*, s. 680; E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 75; D. D. I. M. A. n. t., *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 187.

⁷² Tak np. E. T. O. v., *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 74; D. D. I. M. A. n. t., *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 183.

⁷³ Zob. tamże, s. 189-190.

W liniach 6-7 jest mowa o Sadoku, który będzie sprawował służbę kapłańską w świątyni zbudowanej przez Salomona.⁷⁴ O Sadoku, jako pierwszym arcykapłanie sprawującym służbę kapłańską, mówi się w 1Krn 29,22. W liniach 7-9 autor 4Q522 ukazuje błogosławieństwo Boga, które spłynie na naród dzięki Jego zamieszkaniu w świątyni w Jerozolimie.

Wyrażenie ועתה, „a teraz” (linia 9), wprowadza nową sekcję (linie 9-11), w której przyszłość opisana poprzednio (tj. zdobycie Jerozolimy przez Dawida i zbudowanie świątyni przez Salomona) jest przeciwstawiona stanowi terażniejszemu (tj. Jerozolima jest w rękach Amorytów, czyli Jebuzytów). Podczas gdy Amoryci są przez autora 4Q522 utożsamiani z Jebuzytami, tj. mieszkańcami Jerozolimy, to Kananajczyków wspomnianych w linii 9 należy identyfikować z Gibeonitami. Z treści linii 10-11 wynika, że autor qumrański opisuje przymierze jakie Gibeonici podstępem zawarli z Izraelitami, unikając w ten sposób wojny i unicestwienia podczas podboju Kanaanu (Joz 9–10).⁷⁵ Warto zauważyć, że w tym dokumencie bardzo mocno akcentuje się osobistą rolę Jozuego w tym wydarzeniu, który jest uznany za jedyne odpowiedzialnego za to, co się stało, podczas gdy w tekście biblijnym jest mowa o tym, że przymierze z Gibeonitami zawarli dowódcy plemion (Joz 9,14.19). Podkreślenie osobistej roli Jozuego w wydarzeniach dotyczących zawarcia przymierza z Gibeonitami pojawia się szczególnie widocznie w stwierdzeniu, że „oni doprowadzili mnie do grzechu, ponieważ nie szukałem [wy]roku [urim i tummim] od ciebie i oszukali mnie” (4Q522 frag. 9, kol. 2, linie 10-11). Podczas gdy czasownik użyty w koniugacji hifil החטייתי, „oni doprowadzili mnie do grzechu” wskazuje na działanie Gibeonitów, to sufiks pierwszej osoby liczby pojedynczej odnosi się do Jozuego.⁷⁶ Wzmianka o *urim* i *tummim* nawiązuje do Lb 27,18-23, gdzie jest mowa o tym, że Jozue po przejściu przywództwa po Mojżeszu powinien za pośrednictwem Eleazara pytać o radę Boga przez *urim* (w. 21). Całe wyrażenie w 4Q522 liniach 10-11 stanowi wyjaśnienie, dlaczego Gibeonici przywiedli Jozuego do grzechu. Przyczyną grze-

⁷⁴ Taką rekonstrukcję proponują: E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 74; D. Dimant, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 183. Inaczej E. Puech, który sugeruje, że służba kapłańska odnosi się do Salomona.

⁷⁵ Zob. *tamże*, s. 193; zob. też E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 82-83.

⁷⁶ Końcówka tego słowa jest niewyraźna, co powoduje różne jego odczytanie, jako החטייתי (E. Qimron, E. Tov, D. Dimant) lub jako החטייתם (E. Puech).

chu popełnionego przez Jozuego było to, że, zawierając przymierze z Gibeonitami, nie pytał on o radę Boga przez urim i tummim, co stanowiło przekroczenie nakazu Boga wyrażonego w Lb 27,21. Co więcej, postępowanie Jozuego względem Gibeonitów było według autora 4Q522 przekroczeniem jeszcze jednego polecenia Bogu, mianowicie zakazu zawierania przymierza z mieszkańcami Kanaanu, co miało na celu ustrzeżenie Izraelitów przed idolatrią (zob. Wj 23,32-33; 34,12,15; Pwt 7,2; 12,30; 20,17-18).⁷⁷ W konsekwencji tych wydarzeń, a więc przekroczenia nakazu Boga przez Jozuego oraz pozostanie Kananejczyków w Ziemi Obiecanej – zdaniem autora 4Q522 – nie można było wprowadzić Namiotu Spotkania do Jerozolimy i wybudować tam świątyni, co stało się możliwe dopiero w czasach Dawida i Salomona.

W linii 12 – podobnie jak w linii 9 – wyrażenie ועתה, „a teraz”, wprowadza nową sekcję (linie od 12 do końca), w której jest mowa o przeniesieniu Namiotu Spotkania z Betel do Szilo. Chociaż nie zachowała się nazwa miejscowości, do której z Betel został przeniesiony Namiot Spotkania, to wielu uczonych (E. Qimron, E. Tov, D. Dimant, E. Puech) uważa, że chodzi o Szilo i w ten sposób rekonstruuje tekst w linii 13, opierając się na Joz 18,1: „I zgromadzili się, cała społeczność synów Izraela, w Szilo, i postawili tam Namiot Spotkania, a kraj był poddany przed nimi”. Wzmianka o tym, że Namiot Spotkania został przeniesiony z Betel do Szilo nie pojawia się w tekstach biblijnych. Autor 4Q522 wprowadzając taką informację dokonuje próby rozwiązania pewnej niejasności, która pojawia się w biblijnym opisie dotyczącym umiejscowienia Namiotu Spotkania. Po pierwsze, wypełnia niejako lukę w biblijnym opisie wyjaśniając w jaki sposób Namiot Spotkania, prawdopodobnie znajdujący się początkowo w Gilgal blisko Jerycha (zob. Joz 4,19), został ustanowiony w Szilo (zob. Joz 18,1). Po drugie, wyjaśnia przyczynę przeniesienia Namiotu Spotkania „daleko od [Amorytów i Kananejczyków]” (linia 12), a więc z Betel, które leżało blisko Jerozolimy zamieszkaanej przez Jebusytów, do Szilo leżącego na terytorium Efraima.⁷⁸

⁷⁷ Zob. D. Dimant, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 194-195; tenże, *Between Sectarian and Non-Sectarian: The Case of the Apocryphon of Joshua*, s. 120.

⁷⁸ Zob. tenże, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 196-197; zob. też E. Tov, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 83.

5Q9 (= 5QApokryf Jozuego) zachował się w siedmiu fragmentach.⁷⁹ Dokument jest datowany na I w. po Chr. Wszystkie fragmenty przetrwały w bardzo fragmentarycznym stanie, gdzie czytelne są jedynie pojedyncze słowa lub litery. Ponieważ w dokumencie pojawia się imię Jozuego (frag. 1, linia 1) oraz występują nazwy miejscowości, podobnie jak w 4Q522, niektórzy uczeni uważają, że 5Q9 jest częścią *Apokryfu Jozuego*, lub przynajmniej należy do tzw. cyklu Jozuego.⁸⁰

Frag. 1, linie 1-3:

„¹ [...] i był Jozue [...]

² [...] i Qidah [...]

³ [...]“wl[...]“

Frag. 2, linie 1-3:

„¹ [...] Sydon [...]

² [...]w' i [...]

³ [...]“

Frag. 3, linie 1-3:

„¹ [...]

² [...] Bet Tapp[uach [...]

³ [...]“

Frag. 4, linie 1-2:

„¹ [...] Ain Sidon [...]

² [...]ddw ..[...]“

Frag. 5, linie 1-3:

„¹ [...] Kochabah i [...]

⁷⁹ Tekst został opublikowany w: J.T. Milik, 9. *Ouvrage avec toponymes*, w: M. Baillet, J.T. Milik in. (red.), *Les „Petites Grottes” de Qumran. Exploration de la falaise, Les grottes 2Q, 3Q, 5Q, 6Q à 10Q, Le rouleau de cuivre* (DJD 3), Oxford 1962, s. 179-180 (+ pl. XXXVIII).

⁸⁰ Zob. F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar (red.), *The Dead Sea Scrolls Study Edition*, t. II, Leiden 1999, s. 1132-1133; E. Tov, *Joshua, Book of*, s. 433; tenże, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 86; D. Dimant, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 179-182; F. García Martínez, *The Dead Sea Scrolls and the Book of Joshua*, s. 103; zob. szczegółową analizę w: A. Feldman, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran*, s. 176-181.

² [...] i Śaridi (?) i [...]

³ [...] przy wodach Dan i [...]"

Frag. 6, linie 1-3:

„¹ [...]i qtn.[...]

² [...]wd i Ceredah [...]

³ [...] i przybył cały [...]"

Frag. 7, linie 1-2:

„¹ [...] ludz[ie...]

² [...]"

W tym dokumencie – podobnie jak w 4Q522 – nazwy własne miejscowości są poprzedzone hebrajskim נא / נאי (*nota accusativi*), co może sugerować, że również 5Q9 zawierał listę miast zdobytych (lub nie) przez Izraelitów pod wodzą Jozuego. Niektóre z miejscowości są znane z Księgi Jozuego, mianowicie Bet Tappuah (Joz 15,53), Śaridi (Joz 19,10.12: Śarid), Ceredah (por. 1 Krl 11,26).⁸¹

Mas11 (= **Mas Apokryf Jozuego**) odnaleziony na Masadzie zachował się w dwóch fragmentach.⁸² Dokument został spisany pismem herodiańskim i jest datowany na koniec I w. przed Chr. lub początek I w. po Chr. Wielu uczonych uważa, że zwój z Masady stanowi kopię Apokryfu Jozuego, lub też należy do tzw. cyklu Jozuego.⁸³ Treść dokumentu nawiązuje do ostatnich rozdziałów biblijnej Księgi Jozuego (Joz 21–24), stanowiąc podsumowanie drogi Izraela do Ziemi Obiecanej.⁸⁴

⁸¹ Zob. E. T o v, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 86.

⁸² Tekst został opublikowany w: S. T a l m o n i n. (red.), *Hebrew Fragments from Masada*, w: S. T a l m o n, Y. Y a d i n i n. (red.), *Masada VI. The Yigael Yadin Excavation 1963-1965, Final Reports*, Jerusalem 1999, s. 105-116.

⁸³ Zob. S. T a l m o n, *Fragments of a Joshua Apocryphon – Masada 1039-211 (Final Photo 5254)*, JJS 47/1996, s. 128-139; E. T o v, *Joshua, Book of*, s. 433; t e n ż e, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 87; D. D i m a n t, *The Apocryphon of Joshua: 4Q522 9 ii: A Reappraisal*, s. 180; F. G a r c í a M a r t í n e z, *The Dead Sea Scrolls and the Book of Joshua*, s. 104; zob. szczegółową analizę w: A. F e l d m a n, *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran*, s. 182-186.

⁸⁴ Zob. E. T o v, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 87; P. M u c h o w s k i, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 311.

Frag. B

„¹ [...] który po drugiej stronie Jorda[nu...]

² [...u]padali przed [nimi...]

Frag. A

„¹ [...] przed nim [...]

² [...] ręka gnębieli [ich...]

³ [...] i bali się [...]

⁴ [wystawiali i dziękowa]li imieniu Najwyższego, bo widzieli, że [Pan był z nimi]

⁵ [i Bóg w]alczył dla swojego ludu przeciw ich wrogom i nie [byli przełknięci, ani przerażeni,]

⁶ [ani zatrwożeni] z ich powodu. Ponieważ Bóg był z nimi, błogosławił ich i wybawiał [ich.]

⁷ [Wszystko, co] obiecał im, przyszło do nich i żadne słowo nie [pad]ło na ziemię.

⁸ [i potomstwo] ich rozmnożył im niezmiernie [...] Pan”

Podczas gdy w księdze biblijnej przemówienia Jozuego mają charakter głównie napominający i ostrzegający, to w tekstach *Apokryfu Jozuego* odnalezionego na Masadzie pojawia się uwielbienie, jak również modlitwa w formie hymnu. Na takie rozumienie wskazuje zrekonstruowane wyrażenie םמהללים ומוריי, [„wystawiali i dziękowa]li” (frag. A, linia 4). Takie samo słownictwo występuje w 4Q379 frag. 22, kol. 2 w odniesieniu do Jozuego: „W czasie, gdy Jozue skończył wystawiać i dziękować [להלל ולהודות] psalmami [swoimi]” (linia 7).

W zachowanych fragmentach *Apokryfu Jozuego* z Masady pojawia się bardzo wyraźnie temat pomocy Boga dla Izraela walczącego z wrogami,⁸⁵ co nawiązuje do tradycji biblijnej obecnej w Księdze Jozuego, gdzie zajmowanie ziemi Kanaan jest ukazane jako prowadzenie „świętej wojny”, w której uczestniczy sam Bóg (zob. Joz 10,14.42; 23,10). W linii 5 stwierdza się, że Bóg „[w]alczył dla swojego ludu przeciw ich wrogom”. Występujące tu wyrażenie לעמו םלח[נ], „[w]alczył dla swojego ludu” ukazuje Boga jako Wojownika walczącego dla/za Izraela.⁸⁶ Podobny sens ma stwierdzenie, że Bóg „był z nimi, błogosławił ich i wybawiał [ich]” (linia 6).

⁸⁵ Zob. E. T o v, *The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada*, s. 87.

⁸⁶ W wielu tekstach biblijnych pojawia się wyrażenie ל~ח, „walczyć dla / za”, którego podmiotem jest Bóg, np. Wj 14,14.25; Pwt 1,30; 3,22; 20,4; Joz 10,14.42; 23.3.10; Ne 4,14; Za

***

Chociaż Księga Jozuego nie należała do najpopularniejszych w Qumran, gdy bierze się pod uwagę liczbę kopii tej księgi, to jednak tradycje związane z osobą Jozuego cieszyły się popularnością wśród członków społeczności qumrańskiej. Świadczy o tym istnienie trzech kopii biblijnej Księgi Jozuego (4Q47-48, XJozue), tekstu parabiblijnego zapisanego pismem starohebrajskim (4Q123), wzmianek o osobie Jozuego (CD 5,4; 1Q22 1,11; 4Q175 21), a przede wszystkim zbioru dokumentów tworzących tzw. cykl Jozuego, tj. *Apokryf Jozuego*, w skład którego wchodzi pięć fragmentarycznie zachowanych zwojów (4Q378-379, 4Q522, 5Q9, Mas11). Księga Jozuego odgrywała ważną rolę, na co wskazuje fakt, że jej treść była komentowana i aktualizowana, chociażby jako przykład można wspomnieć komentarz qumrański dotyczący wypełnienia się klątwy Jozuego wobec tych, którzy odbudują Jerycho z Joz 6,26 (4Q379), czy też wyjaśnienie przyczyny, dla której Jerozolima nie została zdobyta przez Jozuego, a co za tym idzie, niemożności umieszczenia tam Namiotu Spotkania (4Q522).

ks. Marek *PARCHEM*

14,3; por. 2Mch 14,4; motyw Boga jako Wojownika często pojawia się w literaturze qumrańskiej, zwłaszcza w *Zwoju wojny* (1QM), zob. szerzej na ten temat M. P a r c h e m, *Ostateczne zwycięstwo Boga w walce między dobrem a złem w świetle pism z Qumran*, RSB 30, Warszawa 2008.